

Een week in kaart Editie 2

Sociaal en Cultureel Planbureau
Den Haag, mei 2019

Colofon

Roeters, A. (2019). *Een week in kaart* (editie 2). Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) Den Haag, maart 2019, ISBN 978 90 377 0903 2.

Over het SCP

Het [Sociaal en Cultureel Planbureau \(http://www.scp.nl\)](http://www.scp.nl) is een interdepartementaal, wetenschappelijk instituut, dat - gevraagd en ongevraagd - sociaalwetenschappelijk onderzoek verricht. Het SCP rapporteert aan de regering, de Eerste en Tweede Kamer, de ministeries en maatschappelijke en overheidsorganisaties. Het SCP valt formeel onder de verantwoordelijkheid van de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. Het SCP is opgericht bij Koninklijk Besluit op 30 maart 1973.

Contact

Voor meer informatie kunt u contact opnemen met de afdeling Persvoorlichting via pers@scp.nl.

Auteurs

[Anne Roeters \(https://www.scp.nl/Organisatie/Alle_medewerkers/Roeters_Anne\)](https://www.scp.nl/Organisatie/Alle_medewerkers/Roeters_Anne)
m.m.v. [Jan Dirk Vlasblom \(https://www.scp.nl/Organisatie/Alle_medewerkers/Vlasblom_Jan_Dirk\)](https://www.scp.nl/Organisatie/Alle_medewerkers/Vlasblom_Jan_Dirk)
en [Marian de Voogd-Hamelink \(https://www.scp.nl/Organisatie/Alle_medewerkers/Voogd_Hamelink_de_Marian\)](https://www.scp.nl/Organisatie/Alle_medewerkers/Voogd_Hamelink_de_Marian)

Begeleiding

[Anouk de Wit \(https://www.scp.nl/Organisatie/Alle_medewerkers/Wit_de_Anouk\)](https://www.scp.nl/Organisatie/Alle_medewerkers/Wit_de_Anouk)

Ontwerp & realisatie

Textcetera, Den Haag

Figuren

Studio With Lisa Dalhuijsen, Den Haag bewerkt door Textcetera, Den Haag

Openingsbeeld

Hollandse Hoogte

Inhoud

Introductie.....	4
Een week in vogelvlucht	5
Persoonlijke verzorging.....	15
Betaald werk.....	20
Zorg voor het huishouden en anderen	27
Vrije tijd	36
Over het tijdsbestedingsonderzoek	44

Introductie

Hoe mensen hun tijd besteden zegt veel over hun interesses, mogelijkheden en beperkingen. Tijdsbestedingsgegevens zijn dan ook een uniek instrument om zicht te krijgen op sociale verschillen en maatschappelijke veranderingen. Richten mannen en vrouwen, hoger en lager opgeleiden en mensen in verschillende levensfasen hun tijd verschillend in? En zijn er activiteiten die we nu vaker of minder vaak doen dan 10 jaar geleden?

Een week in kaart is een digitale publicatie ('card stack'), opgebouwd uit diverse op zichzelf staande pagina's ('kaarten'). Iedere kaart gaat in op 1 aspect van de tijdsbesteding van Nederlanders. De gegevens zijn gebaseerd op het Tijdsbestedingsonderzoek 2016, aangevuld met cijfers uit 2006 en 2011. Deze digitale publicatie is een aanvulling op het [Tijdsbestedingsrapport *Alle ballen in de lucht*](https://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2018/Alle_ballen_in_de_lucht) (https://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2018/Alle_ballen_in_de_lucht).

Een week in vogelvlucht

Auteurs: [Anne Roeters](#) en [Jan Dirk Vlasblom](#)

Een week bevat 168 uur. Het totaal aan beschikbare uren en minuten kan je zien als een taart, die mensen naar eigen inzicht en mogelijkheden in ‘activiteitpunten’ kunnen verdelen. Hoe mensen hun uren en minuten besteden zegt veel over hun interesses, mogelijkheden en beperkingen. Onderzoek naar de manier waarop mensen hun tijd inrichten, toont dan ook sociale verschillen en maatschappelijke veranderingen. Deze kaart laat de hoofdlijnen zien van de tijdsbesteding van Nederlanders in 2016. In lijn met eerder onderzoek onderscheiden we 6 categorieën: persoonlijke verzorging (inclusief slaap) [[Bijvoorbeeld slapen, eten en drinken, aankleden en wassen.](#)], betaald werk [[Uitoefening van beroep, woon-werkverkeer, zoeken naar werk en scholing onder werktijd.](#)], zorg voor het huishouden en voor anderen [[Huishoudelijke taken, winkelen, de verzorging en begeleiding van kinderen en de zorg voor en hulp aan volwassenen.](#)], vrije tijd [[Media en ICT, sociale contacten, sport, cultuur, hobby's, horeca, uitstapjes en ontspannen.](#)], scholing [[Algemeen vormend en beroepsopleidend onderwijs, hobbycursussen en gerelateerde reistijd.](#)] en vrijwilligerswerk en bijeenkomsten [[Vrijwilligerswerk, vergaderingen, andere bijeenkomsten en religieuze activiteiten.](#)]. In welke activiteiten ging de meeste tijd zitten? Hoeveel tijd is er voor ontspanning en rust? Hoe verhoudt deze tijd zich tot de tijd die aan betaald werk en de zorg voor anderen wordt besteed? En wat blijft er hierna over voor scholing en vrijwilligerswerk?

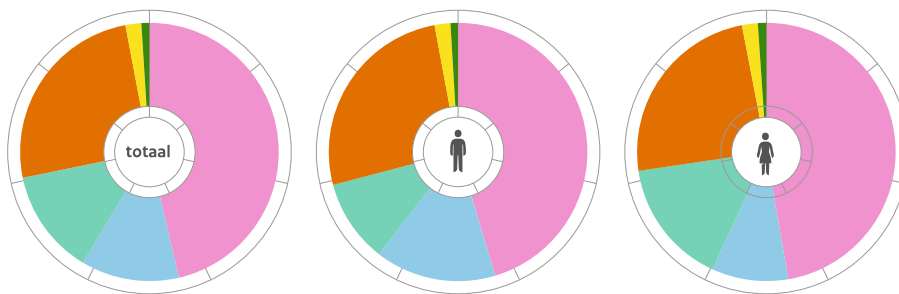
Het tijdsbestedingsonderzoek 2016

Deelnemers aan het onderzoek hebben gedurende een week in een tijdsdagboek hun tijdsbesteding bijgehouden. Het CBS heeft de gerapporteerde activiteiten vervolgens gecodeerd. Bekijk de [codelijsten](https://digitaal.scp.nl/eenweekinkaarteditie2/assets/data/Bijlage_TBO-rapport_Gebruikte_codes.ods) [\[X\]](https://digitaal.scp.nl/eenweekinkaarteditie2/assets/data/Bijlage_TBO-rapport_Gebruikte_codes.ods) (https://digitaal.scp.nl/eenweekinkaarteditie2/assets/data/Bijlage_TBO-rapport_Gebruikte_codes.ods). Vervolgens zijn de losse codes ingedeeld in grotere categorieën. Slapen en douchen vallen bijvoorbeeld beide onder persoonlijke verzorging. Reistijd is bij de desbetreffende activiteit gerekend. Woon-werkverkeer valt bijvoorbeeld onder betaald werk.

De wekelijkse tijdbesteding in 2016

[De wekelijkse tijdbesteding aan de zes hoofdcategorieën, bevolking 12 jaar en ouder, totaal en uitgesplitst naar mannen en vrouwen 2016 (in uren per week).]

● persoonlijke verzorging
 ● betaald werk
 ● zorg voor het huishouden en voor anderen
 ● vrije tijd
 ● scholing
● vrijwilligerswerk en bijeenkomsten

scp.nl

1. Zorgen voor het huishouden en voor anderen is inclusief de informele hulp aan andere huishoudens.
2. Vrije tijd is inclusief media en sociale contacten, maar exclusief vrijwilligerswerk (dit laatste is een verschil met het rapport *Alle ballen in de lucht* uit 2018).
3. Vrijwilligerswerk is inclusief het bijwonen van bijeenkomsten en religieuze activiteiten.

Bron: scp/cbs (tbo'16), gewogen gegevens

Veel tijd voor persoonlijke verzorging en vrijetijdsactiviteiten

Het figuur laat zien hoeveel uren per week mensen aan de 6 categorieën besteden. Het gaat hier om de zogenaamde hoofdactiviteiten: activiteiten die volgens de respondent het meest belangrijk zijn.¹ Nederlanders van 12 jaar en ouder besteden bijna de helft van de week aan persoonlijke verzorging [Bijvoorbeeld slapen, eten en drinken, aankleden en wassen].² Ze slapen 59 uur per week en besteden ongeveer 18 uur per week aan de andere vormen van persoonlijke verzorging: eten en drinken, wassen, aankleden enzovoort. Er wordt ook veel tijd aan vrijetijdsactiviteiten [Media en ICT, sociale contacten, sport, cultuur, hobby's, horeca, uitstapjes en ontspannen.], zoals hobby's en sport, besteed. Met iets meer dan 42 uur per week staat dit ongeveer gelijk aan de omvang van een voltijd baan.³ Mannen hebben per week ongeveer 3 uur meer vrije tijd dan vrouwen. Hier staat tegenover dat vrouwen ongeveer 3 uur per week meer aan persoonlijke verzorging besteden.

Mannen werken meer, vrouwen zorgen meer

Een kwart van de tijd van mannen en vrouwen gaat naar betaalde en onbetaalde arbeid. Maar in vergelijking met mannen, besteden vrouwen meer tijd aan de zorg voor het huishouden en de zorg voor anderen [Huishoudelijke taken, winkelen, ouder-kind-tijd en de zorg voor en hulp aan volwassenen.] en rapporteren ze minder uren betaald werk [Uitoefening van beroep, woon-werkverkeer, zoeken naar werk en scholing onder werktijd.]. Vrouwen richten zich dus nog altijd meer op het thuisdomein, terwijl bij mannen betaald werk meer centraal staat.

Waarom tellen de losse activiteiten niet precies op tot 168 uur per week?

De tijdsbesteding aan de losse activiteiten telt niet precies op tot 168 uur omdat de losse activiteiten zijn afgerond. Daarnaast is er een kleine categorie van activiteiten die als 'overig' is gedefinieerd en die is niet meegenomen. Dit zijn activiteiten die niet in te delen waren, zoals bijvoorbeeld het invullen van het dagboek.

Gemiddeld genomen weinig tijd voor scholing en vrijwilligerswerk

Aan scholing [Algemeen vormend en beroepsonderwijs, hobbycursussen en gerelateerde reistijd.] en vrijwilligerswerk [Vrijwilligerswerk, vergaderingen en andere bijeenkomsten en religieuze activiteiten.] wordt in vergelijking met de andere activiteiten weinig tijd besteed. Nederlanders zijn gemiddeld genomen 3 uur en 20 minuten per week bezig met het volgen van scholing en het maken van huiswerk. Aan vrijwilligerswerk en bijeenkomsten [Vrijwilligerswerk, vergaderingen en andere bijeenkomsten en religieuze activiteiten.] besteden Nederlanders gemiddeld nog geen 2 uur per week. Een belangrijke verklaring voor deze lage gemiddelden is dat een groot deel van de bevolking überhaupt geen tijd aan deze activiteiten heeft besteed.

Scholing en vrijwilligerswerk naar leeftijd

Onderstaande tabel laat zien dat driekwart van de deelnemers aan het onderzoek in de dagboekweek geen scholing (buiten werktijd) volgt. Meer dan de helft participeert niet in vrijwilligerswerk, religieuze activiteiten of bijeenkomsten. Deelname aan deze activiteiten hangt sterk samen met leeftijd. Jongeren volgen veel scholing, ouderen doen veel aan vrijwilligerswerk en gerelateerde activiteiten.

Aandeel respondenten dat in de dagboekweek in scholing en vrijwilligerswerk* participeerde, bevolking 12 jaar en ouder, 2016 (in procenten)

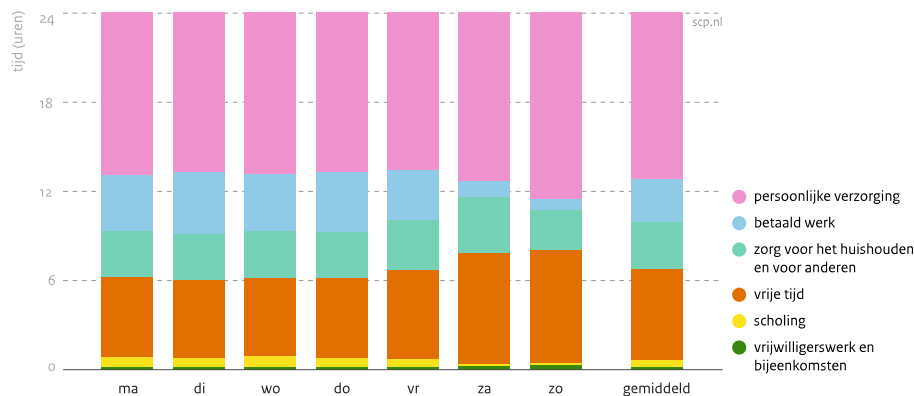
leeftijdsgroep	scholing	vrijwilligerswerk en bijeenkomsten
totaal	23%	36%
12 tot en met 19 jaar	74%	18%
20 tot en met 65 jaar	21%	34%
66 jaar en ouder	6%	53%

* Vrijwilligerswerk: inclusief bijeenkomsten en religieuze activiteiten.

Bron: scp/cbs (tbo'16), gewogen gegevens

Tijdsbesteding door de week en in het weekend

[De tijdsbesteding aan de zes hoofdcategorieën van tijd naar dag van de week, bevolking 12 jaar en ouder, 2016 (in uren per week).]

Bron: scp/cbs (tbo'16), gewogen gegevens

Verschillen tussen de dagen van de week en de momenten van de dag

Met de informatie over de tijdsbesteding kunnen we ook in kaart brengen wanneer Nederlanders bepaalde activiteiten ondernemen. Is er bijvoorbeeld sprake van een 24/7-samenleving waarin er ook in het weekend wordt gewerkt? En eten Nederlanders nog steeds om klokslag 18:00 uur?

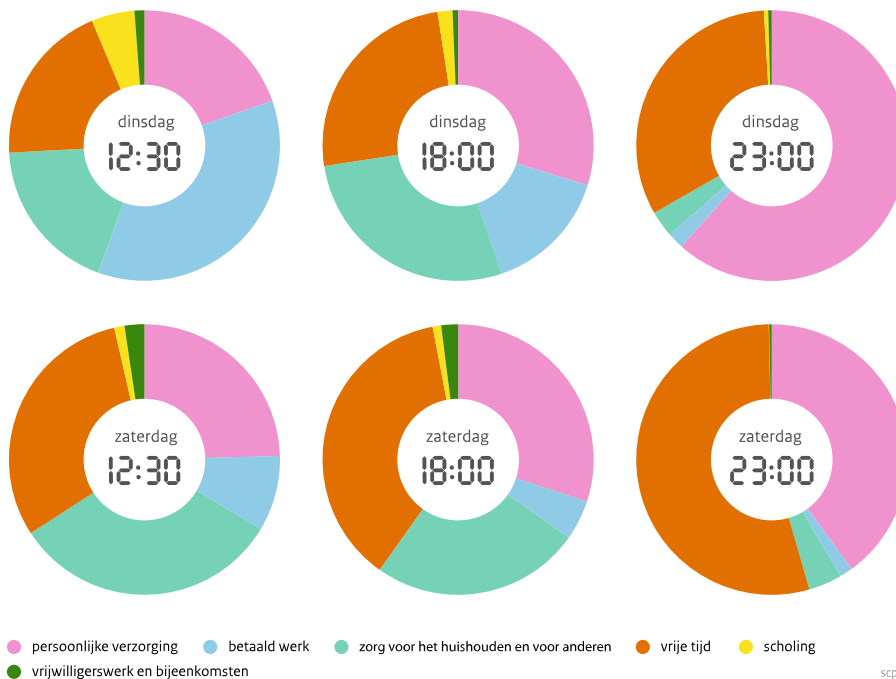
De werkweekdagen lijken erg op elkaar. Op deze dagen besteedt men bijna 11 uur aan persoonlijke verzorging (inclusief slaap). Ook staat de hoeveelheid vrije tijd ongeveer gelijk aan de som van de meer verplichte activiteiten (betaald werk, de zorg voor het huishouden en voor anderen en scholing). Van alle weekdagen lijkt de vrijdag het meest op de weekenddagen. Dit kan erop wijzen dat dit een populaire deeltijd dag is.

Van een 24/7-samenleving lijkt geen sprake te zijn, want in het weekend wordt veel minder tijd aan betaald werk besteed. Zondag is duidelijk een rustdag, met relatief veel tijd voor persoonlijke verzorging en vrije tijd.

Wanneer doen Nederlanders wat?

[Het aandeel van de bevolking dat in de zes hoofdactiviteiten participeert, dinsdag en zaterdag, bevolking 12 jaar en ouder, 2016 (in %).]

Bron: scp/cbs (tbo'16), gewogen gegevens

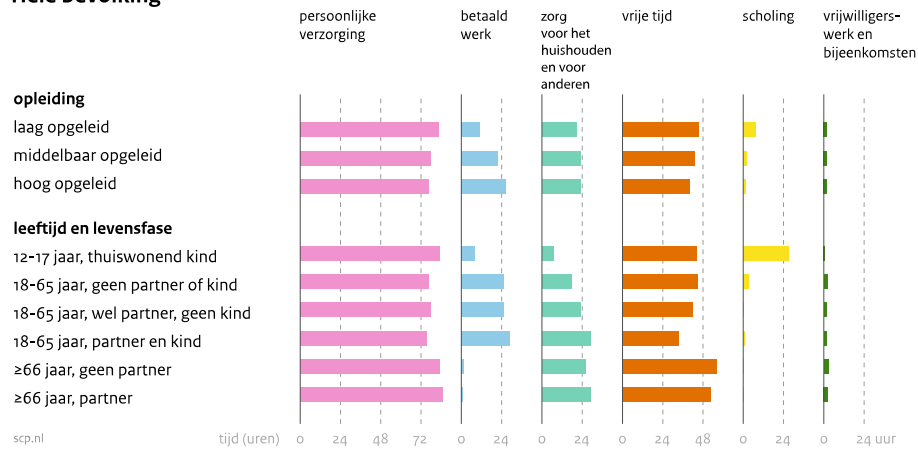
Ook als we naar de momenten van de dag kijken blijkt er nog lang geen sprake van een 24/7-economie. Mensen werken vooral tussen 8:00 en 17:00 uur en een deel van hen houdt rond lunchtijd een pauze. De tijden voor de lunch en avondmaaltijd zijn duidelijk te herkennen: rond 12:00 uur en 18:00 uur zijn er twee pieken in de tijdsbesteding aan persoonlijke verzorging. In de avonduren is er tijd voor vrijetijdsactiviteiten. Op zaterdag is er meer ruimte voor vrije tijd en het huishouden en zorgtaken.

Betaald werk is weliswaar geconcentreerd op uren overdag en op weekdays, maar buiten deze momenten werkt men ook. Op dinsdag is 6% van de mensen om 20:00 uur nog aan het werk. Om 22:00 uur ligt dit aandeel op 3%. Zaterdagoverdag schommelt het aandeel werkenden tussen de 6 en 8%. In de avonduren ligt dit rond de 2%. Deze mensen kunnen overwerken, maar ook een baan hebben met uren die buiten kantooruren liggen (bv. verpleging of horeca).

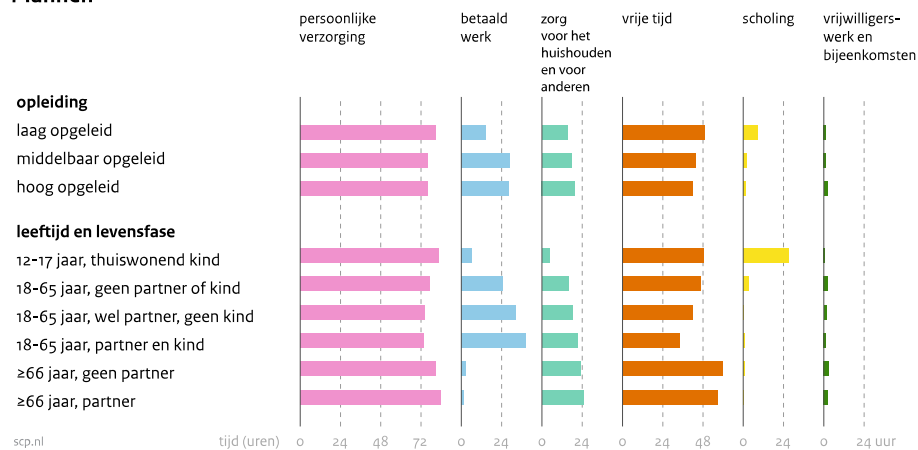
Verschillen in de tijdsbesteding

[De wekelijkse tijdsbesteding aan de zes hoofdcategorieën van tijd naar achtergrondkenmerken, bevolking 12 jaar en ouder, 2016 (in uren per week).]

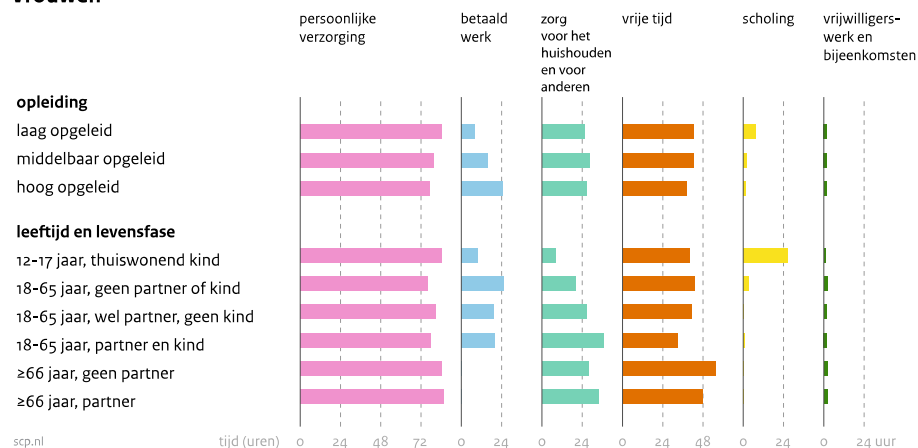
Hele bevolking

Mannen

Vrouwen

In deze cardstack worden geen cijfers over de groep alleenstaande ouders gepresenteerd. Hier is voor gekozen omdat het aantal deelnemers aan het onderzoek dat in deze groep valt te klein is om betrouwbare uitspraken te doen.

Bron: scp/cbs (tbo'16), gewogen gegevens

Scheidslijnen in de tijd

Informatie over tijdsbesteding kan ook vragen over sociale verschillen beantwoorden. Verschillen tussen sociale groepen kunnen op meerdere manieren zichtbaar worden (Bovens et al. 2014; Vrooman et al. 2014). Verschillen in gedrag uiten zich onder andere in de tijdsbesteding. Om precies deze reden is 'Tijd' een van de zes aandachtspunten van het Europese Instituut voor Gender Gelijkheid (European Institute for Gender Equality 2017). Loopt het gedrag van mannen en vrouwen, opleidings- en leeftijdsgroepen ver uit elkaar? Of zijn de overeenkomsten toch groter dan de verschillen?

De kloof tussen opleidings- en inkomensgroepen krijgt de laatste jaren veel aandacht van wetenschappers en politici (Bovens et al. 2014; nos.nl 2017; Piketty 2017; Rijksoverheid 2017). Door de vergrijzing is er ook meer oog voor de positie en het welzijn van ouderen (Van den Broek et al. 2016; Van den Broek 2016; NOS 2017; Rijksoverheid 2017). Daarom is er in deze publicatie aandacht voor leeftijds- en opleidingsverschillen.

Verschillen tussen mannen en vrouwen

Vooraf bij arbeid en zorg zijn er duidelijke man-vrouwverschillen in de tijdsbesteding. Verklaringen hiervoor liggen onder andere bij opvattingen over de taakverdeling en passende rollen van mannen en vrouwen (Bianchi en Milkie 2010; European Institute for Gender Equality 2017). Ook valt op dat vrouwen iets meer tijd besteden aan persoonlijke verzorging en iets minder tijd aan vrije tijd. Een meer gedetailleerde analyse van deze activiteiten laat zien dat mannen vooral extra vrije tijd besteden aan ICT, sport en hobby's. Vrouwen gaan iets langer in bad/onder de douche dan mannen, maar besteden vooral meer tijd aan opmaken en aankleden.

Verschillen tussen opleidingsgroepen

Verschillen tussen hoger en lager opgeleiden krijgen steeds meer aandacht (Wolf 2013). Het opleidingsverschil zegt veel over iemands voorkeuren en mogelijkheden (Bovens et al. 2014). Het hangt samen met de sociale klasse, maar ook met sociale normen en hulpbronnen zoals geld. Hogeropgeleide mannen werken en zorgen meer dan lageropgeleide mannen. Bij vrouwen werken degenen met een hoger opleidingsniveau eveneens meer uren, maar zijn de verschillen in de tijdsbesteding aan zorgtaken en huishouden klein. De hoge werkuren bij hoogopgeleiden zijn een afspiegeling van hun sterke arbeidsmarktpositie en ambities op het gebied van werk (Cloïn 2013; Van der Horst 2014; Portegijs en Van Brakel 2016). De relatief grote betrokkenheid van hoogopgeleide mannen bij zorgtaken en huishouden kan worden toegeschreven aan het belang dat zij hechten aan een gelijke verdeling van huishoudelijke taken en zorg (zie ook de [Emancipatiemonitor 2018 \(https://digital.scp.nl/emancipatiemonitor2018/\)](https://digital.scp.nl/emancipatiemonitor2018/)).

Een kanttekening bij de vergelijkingen

Het is belangrijk om op te merken dat we groepen op één kenmerk vergelijken, zonder rekening te houden met eventuele andere verschillen. Dit kan bijvoorbeeld betekenen dat laagopgeleiden relatief weinig uren werken omdat zij vaker dan hoogopgeleiden al met pensioen zijn of nog een opleiding volgen. Het aandeel hoogopgeleiden is namelijk hoger onder de 20-64-jarigen dan onder de 65-plussers.

Ook in de andere categorieën zijn verschillen tussen opleidingsgroepen zichtbaar. Laagopgeleiden besteden meer tijd aan vrijetijdsactiviteiten [[Media en ICT](#), [sociale contacten](#), [sport](#), [cultuur](#), [hobby's](#), [horeca](#), [uitstapjes](#) en [ontspannen](#).] en persoonlijke verzorging [[Bijvoorbeeld slapen](#), [eten en drinken](#), [aankleden en wassen](#).]⁴ Dit laatste komt vooral door de oververtegenwoordiging van jongeren in de groep laagopgeleiden.

Periode met kinderen relatief druk

Verschillende levensfasen brengen verschillende mogelijkheden en beperkingen met zich mee (Nomaguchi en Bianchi 2004; Bianchi en Milkie 2010; Kraaykamp et al. 2013). Zo kunnen alleenstaanden hun tijd relatief makkelijk zelf invullen, terwijl mensen met een partner en kinderen hun tijd meer op elkaar moeten afstemmen. Jongeren en ouderen hebben ook verschillende levensfasen. Een groot deel van de jongeren gaat bijvoorbeeld naar school, waardoor zij meer tijd besteden aan onderwijs dan aan arbeid en zorg. De jongeren besteden ook relatief veel tijd aan persoonlijke verzorging. De levensfase met thuiswonende kinderen is het drukst wat betreft betaald werk, het huishouden en zorgtaken. In tegenstelling tot wat soms wordt gedacht, hebben moeders het qua tijd die besteed wordt aan deze 'verplichte' activiteiten niet drukker dan vaders. Integendeel. In de levensfase met thuiswonende kinderen, besteden mannen ongeveer 4 uur per week meer aan betaalde en onbetaalde arbeid dan vrouwen (Bucx en Roeters 2018).

Geen tweede dienst voor vrouwen

In een boek uit 1989 introduceerde Arlie Hochschild de term 'second shift' (Hochschild 1989). Zij stelde dat veel vrouwen na hun werk thuis een 'tweede dienst' draaien. Dit omdat zij het meest huishoudelijke werk doen, terwijl mannen na het werk zouden ontspannen. Deze term en veronderstelling hoor je ook in Nederland regelmatig. Tijdsbestedingsonderzoek biedt hier echter geen bewijs voor. Nederlandse vrouwen besteden inderdaad meer tijd aan onbetaald werk (zorgtaken en huishouden) dan mannen, maar ze besteden ook minder tijd aan betaald werk. De som van betaald en onbetaald werk is dan ook even hoog. In de levensfase met thuiswonende kinderen is de totale tijdsbesteding aan betaald werk, huishoudelijk werk én zorg voor en begeleiding van kinderen bij vaders zelfs wat hoger dan bij moeders (Bucx en Roeters 2018).

In de andere kaarten wordt uitgebreider stil gestaan bij de tijdsbesteding aan: [Persoonlijke verzorging](#), [Betaald werk](#), [Zorg voor het huishouden en anderen](#) en [Vrije tijd](#) (inclusief vrijwilligerswerk en bijeenkomsten).

Literatuur

Bianchi, S.M. en M.A. Milkie (2010). Work and family research in the first decade of the 21st century. In: *Journal of Marriage and Family*, jg. 72, nr. 3, p. 705-725.

Bovens, M., P. Dekker en W.L. Tiemeijer (2014). *Gescheiden werelden?: een verkenning van sociaal-culturele tegenstellingen in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau en de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.

Broek, A. van den, C. van Campen, J. de Haan, A. Roeters, M. Turkenburg en L. Vermeij (2016). *De toekomst tegemoet. Leren, werken, zorgen, samenleven en consumeren in het Nederland van later. Sociaal en Cultureel Rapport 2016*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Broek, T. van den (2016). *Supporting ageing parents. Comparative analyses of upward intergenerational support*. Rotterdam: Proefschrift Erasmus Universiteit Rotterdam.

Bucx, F. en A. Roeters (2018). De gezinsagenda. In: A. Roeters (red.), *Alle ballen in de lucht. Tijdsbesteding in Nederland en de samenhang met kwaliteit van leven* (p. 102-120). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Cloin, M. (2010). *Het werken waard*. Utrecht: Proefschrift Universiteit Utrecht.

Cloin, M. (red.) (2013). *Met het oog op de tijd. Een blik op de tijdsbesteding van Nederlanders*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

European Institute for Gender Equality (2017). *Gender Equality Index 2017: Measuring gender equality in the European Union 2005-2015*. Vilnius, Litouwen: European Institute for Gender Equality.

Hochschild, A. (1989). *The second shift: Working parents and the revolution at home*. New York: Viking: Penguin.

Horst, M. van der (2014). *Gender, Aspirations, and Achievements: Relating Work and Family Aspirations to Occupational Outcomes*. Utrecht: Proefschrift Universiteit Utrecht.

Kraaykamp, G., M. Oldenkamp en K. Breedveld (2013). Starting a sport in the Netherlands: A life-course analysis of the effects of individual, parental and partner characteristics. In: *International Review for the Sociology of Sport*, jg. 48, nr. 2, p. 153-170.

Nomaguchi, K.M. en S.M. Bianchi (2004). Exercise time: Gender differences in the effects of marriage, parenthood, and employment. In: *Journal of Marriage and Family*, jg. 66, nr. 2, p. 413-430.

NOS (2017). Rijksbouwmeester: we moeten bouwen voor de vergrijzende samenleving. Geraadpleegd op 9 december 2017 via <https://nos.nl/artikel/2199709-rijksbouwmeester-we-moeten-bouwen-voor-de-vergrijzende-samenleving.html>

NOS (2017). De vijfde onderhandelaar over het regeerakkoord. Geraadpleegd op 9 december 2017 via <https://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2197502-de-vijfde-onderhandelaar-over-het-regeerakkoord.html>.

Piketty, T. (2017). *Capital in the twenty-first century*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Portegijs, W. en M. van den Brakel (red.) (2016). *Emancipatiemonitor 2016*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Rijksoverheid (2017). *Vertrouwen in de toekomst. Regeerakkoord 2017 - 2021*. Den Haag.

Vrooman, C., M. Gijsberts en J. Boelhouwer (2014). *Vershil in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Wolf, A. (2013). *The XX factor: How working women are creating a new society*. London: Profile Books.

Deze kaart citeren

Roeters, A. en J.D. Vlasblom (2019). Een week in vogelvlucht. In: *Een week in kaart: Editie 2*. Geraadpleegd op [datum] via <https://digitaal.scp.nl/eenweekinkaarteditie2/een-week-in-vogelvlucht>.

Publicatiedatum

02 mei 2019

Informatie noten

- 1 Deelnemers zijn ook gevraagd om hun nevenactiviteiten te noteren. Dit zijn activiteiten die ernaast gedaan worden. Tijdens het koken kan er bijvoorbeeld op kinderen worden gelet. Deze nevenactiviteiten worden in deze digitale publicatie niet meegenomen.
- 2 Lees meer over hoe er wordt gemeten in de kaart [Over het tijdsbestedingsonderzoek](#).
- 3 Het aantal uren vrije tijd wijkt iets af van de uitkomsten in het rapport *Alle ballen in de lucht*. Dat komt omdat in het rapport onder vrije tijd ook de tijd aan vrijwilligerswerk is gerekend.
- 4 Dit is ook zo als er enkel naar werkenden wordt gekeken. De verschillen tussen de opleidingsgroepen zijn dan echter wel veel kleiner.

Persoonlijke verzorging

Auteur: [Anne Roeters](#)

Hoeveel tijd besteden we aan slapen, eten en andere vormen van persoonlijke verzorging?

Persoonlijke verzorging bestaat uit de basisbehoeften (zoals slaap en eten) en vormt daarmee het fundament van de dag. De hoeveelheid slaap is bijvoorbeeld zeer bepalend voor de levenskwaliteit (Kahneman en Krueger 2006; Ancoli-Israel et al. 2008; Dewald et al. 2010; Van Laethem et al. 2015). Een dag die begint na een nacht met te weinig slaap wordt zelden een goede dag.

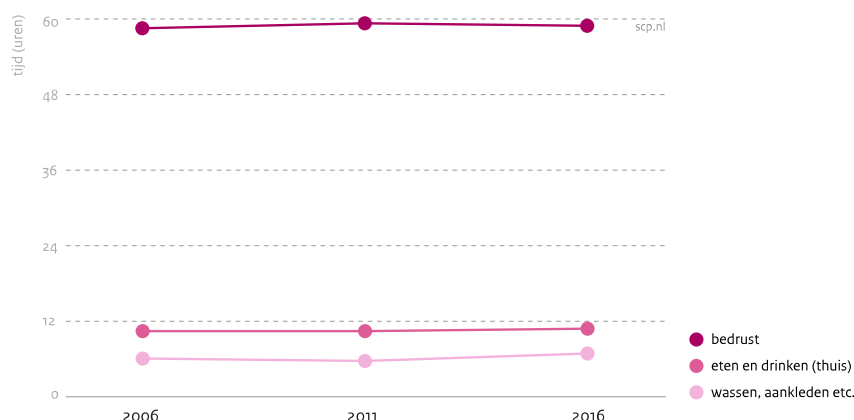
Volgens sommigen is de wereld zo gehaast geworden dat er weinig tijd meer is voor persoonlijke activiteiten. Journalisten, maar ook onderzoekers, luiden vooral de noodklok over de hoeveelheid slaap. Zij veronderstellen een chronisch slaapgebrek doordat de oneindige mogelijkheden van het internet, het blauwe licht van de smartphoneschermen en de stress van het dagelijks leven ons wakker houden (Van Gelder 2014; Vantuyghem 2017; Weeda 2017). Komen we nog wel toe aan de voorgeschreven acht uur slaap per dag? Is de tijd die we in bed doorbrengen inderdaad afgenomen? En wat is er gebeurd met andere vormen van persoonlijke verzorging? Deze kaart onderzoekt de ontwikkelingen in de persoonlijke verzorging. Daarnaast kijken we naar de verschillen tussen opleidings- en leeftijdsgroepen en mannen en vrouwen.

Wat doen mensen als ze aan 'persoonlijke verzorging' doen?

In 2016 besteden Nederlanders van 12 jaar en ouder per dag ongeveer 11 uur aan slaap en andere vormen van persoonlijke verzorging.¹ Mensen eten en drinken thuis [[Het nuttigen van een maaltijd, snack of iets te drinken thuis.](#)] gedurende ongeveer 1,5 uur per dag. Aan activiteiten als wassen en aankleden [[Douchen, in bad, tandenpoetsen, scheren, opmaken, kleren aantrekken, medische verzorging en persoonlijke zorg die als privé wordt aangeduid.](#)] besteden zij ongeveer een uur per dag. Het grootste deel van deze vorm van tijdsbesteding brengen zij echter in bed door [[Slapen en de overige tijd die ziek of wakker in bed wordt doorgebracht.](#)]: ongeveer 8,5 uur per dag. Op zondag rapporteren mensen bijna 1 uur meer bedrust dan op een gemiddelde doordeweekse dag.

Persoonlijke verzorging, 2006-2016

[Persoonlijke verzorging: verdeling over typen persoonlijke verzorging, bevolking 12 jaar en ouder, 2006-2016 (in uren per week).]

Bron: scp (tbo'06); scp/cbs (tbo'11-'16), gewogen gegevens

Weinig veranderingen in slapen en eten

De cijfers bieden geen onderbouwing voor de aanname dat we nu minder tijd voor slaap en andere vormen van persoonlijke verzorging hebben dan vroeger. Tussen 2006 en 2016 zijn mensen in Nederland zelfs iets meer tijd aan persoonlijke verzorging gaan besteden. Aanvullende analyses laten zien dat dit is toe te schrijven aan vooral een toename van de tijd die wordt besteed aan wassen en overige persoonlijke verzorging.

Eten en drinken tussen 1975 en 2015

Omdat de tijdsbestedingsdata al sinds 1975 verzameld worden, is het mogelijk om verder terug te kijken dan 2006. In het artikel 'Fast or slow food?' gaan de onderzoekers na hoe de tijdsbesteding rondom eten veranderd is. Ze laten zien dat mensen in 2005 per dag 15 minuten minder aan eten en drinken thuis besteden dan in 1975. Hier staat tegenover dat er bijna twee keer zo vaak buiten de deur werd gegeten of eten werd afgehaald (Mandemakers en Roeters 2014).

Halen we de voorgeschreven acht uur slaap per dag?

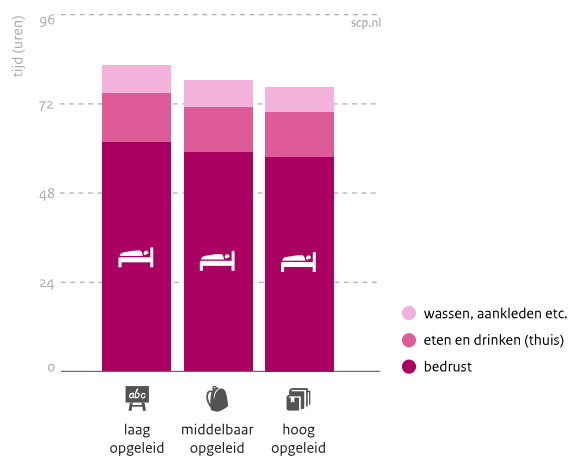
Binnen de categorie 'bedrust [Slapen en de overige tijd die ziek of wakker in bed wordt doorgebracht.]' maken we een onderscheid tussen slapen en wakker of ziek in bed liggen. De deelnemers rapporteren dat ze per dag gemiddeld 8 uur en een kwartier slapen en 10 minuten wakker liggen. Hoewel het natuurlijk kan dat mensen die 's nachts wakker liggen dit niet altijd goed hebben genoteerd, lijkt het erop dat veel Nederlanders boven de voorgeschreven 8 uur slaap per dag uitkomen. Om precies te zijn haalde 60% van de deelnemers in de dagboekweek de grens van 8 uur.² Dit aandeel ligt nog hoger bij degenen onder de 18 jaar. Binnen deze groep slaapt 93% 8 uur of meer (tegenover 58% van de 18+'ers). Ongeveer 5% van de Nederlanders rapporteert in 2016 minder dan 6,5 uur slaap per dag (of nacht).

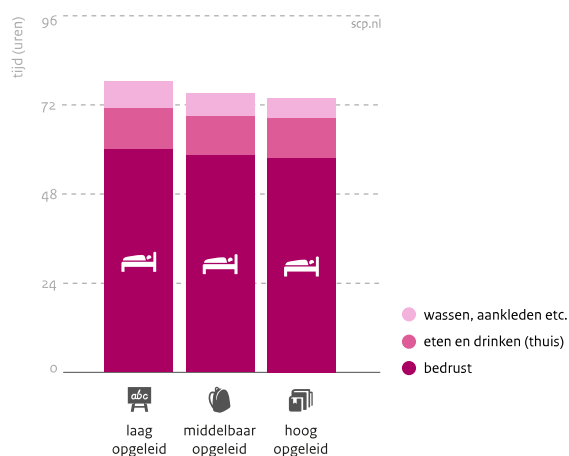
Persoonlijke verzorging naar opleidingsniveau

[Tijdsbesteding aan persoonlijke verzorging naar opleidingsniveau, bevolking 12 jaar en ouder, 2016 (in uren per week).]

Hele bevolking

20- tot 65-jarigen

Bron: scp/cbs (tbo'16), gewogen gegevens

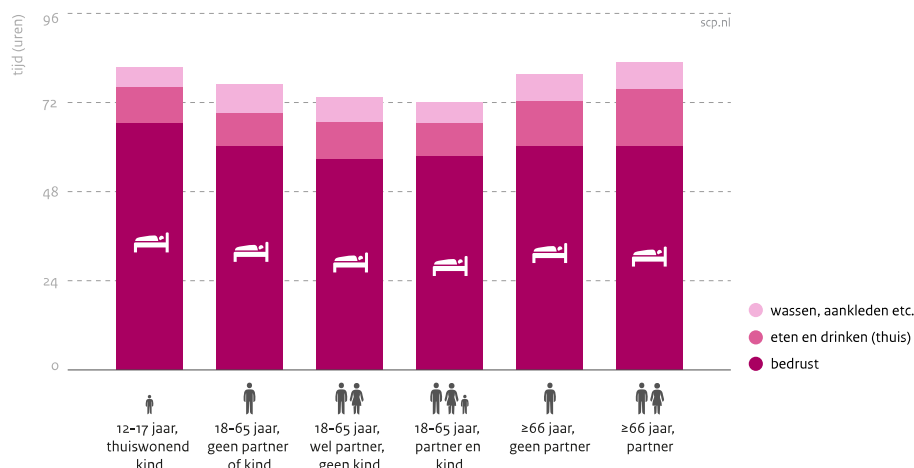
Opleidingsverschillen groter dan man-vrouwverschillen

Vrouwen besteden in totaal 3 uur per week meer aan persoonlijke verzorging dan mannen. De verschillen tussen de opleidingsniveaus lijken echter groter dan de man-vrouwverschillen. Laagopgeleiden besteden ongeveer 6 uur per week meer aan persoonlijke verzorging dan hoogopgeleiden.

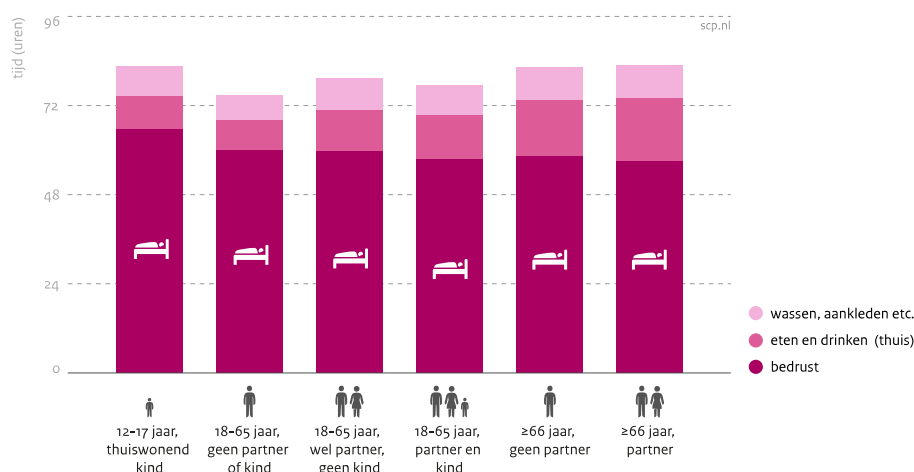
Persoonlijke verzorging naar levensfase

[Tijdsbesteding aan persoonlijke verzorging, naar levensfase en sekse, bevolking van 12 jaar en ouder, 2016 (in uren per week).]

Mannen

Vrouwen

Bron: scp/cbs (tbo'16), gewogen gegevens

Ouderen besteden veel tijd aan persoonlijke verzorging, maar slapen niet meer

Verschillende disciplines hebben laten zien dat slaappatronen variëren met de leeftijd. Zo hebben jongeren een grotere behoefte aan slaap en ervaren ouderen meer slaapproblemen (Ancoli-Israel et al. 2008; Klerman en Dijk 2008). Uit de tijdsbestedingscijfers komt met name de uitzonderingspositie van jongeren duidelijk naar voren. Deze groep brengt veel meer tijd in bed door dan volwassenen. Tussen de ouderen en de mensen in de beroepsleeftijd zijn weinig verschillen. Er wordt na het pensioen dus nauwelijks meer uitgeslapen en gedut.

Literatuur

Ancoli-Israel, S., L. Ayalon en C. Salzman (2008). Sleep in the elderly: Normal variations and common sleep disorders. In: *Harvard Review of Psychiatry*, jg. 16, nr. 5, p. 279-286.

Dewald, J.F., A.M. Meijer, F.J. Oort, G.A. Kerkhof en S.M. Bögels (2010). The influence of sleep quality, sleep duration and sleepiness on school performance in children and adolescents: a meta-analytic review. In: *Sleep Medicine Reviews*, jg. 14, nr. 3, p. 179-189.

Gelder, L. van (2014). 'Blauw licht smartphone ontregelt biologische klok'. Geraadpleegd op 9 december 2017 via <https://newscientist.nl/nieuws/blauw-licht-smartphone-ontregelt-biologische-klok/>.

Kahneman, D. en A.B. Krueger (2006). Developments in the measurement of subjective well-being. In: *Journal of Economic Perspectives*, jg. 20, nr. 1, p. 3-24.

Klerman, E.B. en D.J. Dijk (2008). Age-related reduction in the maximal capacity for sleep—implications for insomnia. In: *Current Biology*, jg. 18, nr. 15, p. 1118-1123.

Laethem, M. van, D.G.J. Beckers, M.A.J. Kompier, G. Kecklund, S.N.J. van den Bossche en S.A.E. Geurts (2015). Bidirectional relations between work-related stress, sleep quality and perseverative cognition. In: *Journal of Psychosomatic Research*, jg. 79, nr. 5, p. 391-398.

Mandemakers, J.J. en A. Roeters (2014). Fast or slow food? Explaining trends in food-related time in the Netherlands, 1975-2005. In: *Acta Sociologica*, jg. 58, nr. 2, p. 121-137.

Vantuyghem, P. (2017). *We slapen te kort en doen daarom soms rare dingen*. Geraadpleegd op 9 december 2017 via http://www.standaard.be/cnt/dmf20171011_03125373.

Weeda, F. (2017). 'Ik ben 16 en ik slaap niet voor 2 uur.' In: *NRC Handelsblad*, 13 maart.

Deze kaart citeren

Roeters, A. (2019). Persoonlijke verzorging. In: *Een week in kaart: Editie 2*. Geraadpleegd op [datum] via <https://digitaal.scp.nl/eenweekinkaarteditiez/persoonlijke-verzorging>.

Publicatiedatum

02 mei 2019

Informatie noten

- 1 Net als bij de andere activiteiten kijken we alleen naar de hoofdactiviteiten. Lees voor meer informatie de kaart [Over het tijdsbestedingsonderzoek](#).
- 2 Vrouwen halen deze grens iets vaker dan mannen (63% tegenover 57%).

Betaald werk

Auteur: [Anne Roeters](#)

Hoeveel tijd besteden we aan betaald werk en gerelateerde activiteiten?

Tijdsbestedingsgegevens geven unieke informatie over arbeidsdeelname en verwante activiteiten. Waar contracturen een directe afspiegeling van de arbeidsovereenkomst zijn, zijn de gerapporteerde uren in het dagboek een afspiegeling van het dagelijks leven. Mensen kunnen meer werken dan de contracturen omdat ze overwerken, maar ook minder omdat ze ziek zijn of vakantie hebben. We kunnen met de tijdsbestedingsdata ook kijken naar activiteiten die meer indirect met werk te maken hebben, zoals woon-werkverkeer, werkgerelateerde scholing en het zoeken van een (andere) baan.

Gemiddelden over de hele bevolking verhullen grote verschillen in de tijdsbesteding aan werk tussen mannen en vrouwen, tussen verschillende opleidingsniveaus en in verschillende levensfasen. De arbeidsmarktpositie en de afstemming tussen werk en zorgtaken veroorzaken vaak deze verschillen (Van Echtelt et al. 2016; SER 2016; Roeters 2017). In deze kaart kijken we daarom naar mannen en vrouwen, hoog- en laagopgeleiden en mensen in verschillende levensfasen. Als we naar het totaalplaatje kijken, zoomen we vooral in op de leeftijdsgroep van 20 tot 65 jaar.¹

Wat doen mensen onder werktijd?

Onder de overkoepelende term betaald werk vallen vier deelactiviteiten: het uitoefenen van het beroep, woon-werkverkeer, onderwijs onder werktijd en het zoeken naar werk.² Gemiddeld besteden alle Nederlanders van 12 jaar en ouder 20,5 uur per week aan betaald werk. Als we alleen naar de leeftijdsgroep 20-65 jaar kijken, ligt dit gemiddelde tegen de 27 uur per week. Daarbinnen kan ook enkel naar het werkende deel van de bevolking worden gekeken. Deze groep werkt gemiddeld 35 uur per week.

Het grootste deel van deze tijd gaat naar het uitoefenen van het beroep (31 uur per week door de 20-65-jarigen met een betaalde baan). Op weekbasis wordt er ongeveer 4 uur van en naar het werk gereisd. In de dagboeken is ook gerapporteerd hoeveel tijd er besteed is aan scholing onder werktijd en het zoeken naar werk. Omdat nog geen 5% van de bevolking in de beroepsleeftijd überhaupt deelneemt aan deze activiteiten, ligt de tijdsbesteding hierbij gemiddeld onder de 10 minuten per week.

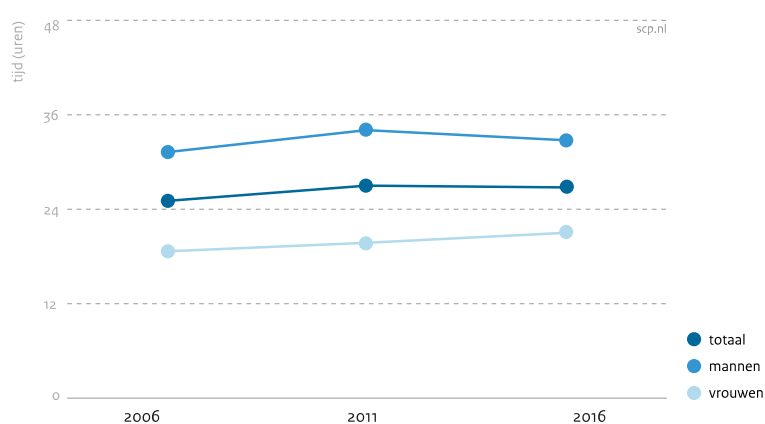
Nederland: Kampioen deeltijd

De populariteit van deeltijdwerk in Nederland drukt een belangrijk stempel op de tijdsbesteding aan betaald werk. Driekwart van de werkende vrouwen en 1 op de 5 werkende mannen heeft een deeltijdbaan. Nederlandse vrouwen én mannen steken hiermee met kop en schouders boven andere landen uit. Het gemiddelde over de 28 EU-landen is namelijk 31,5% voor vrouwen en 8,2% voor mannen (Portegijs en Van den Brakel 2016).

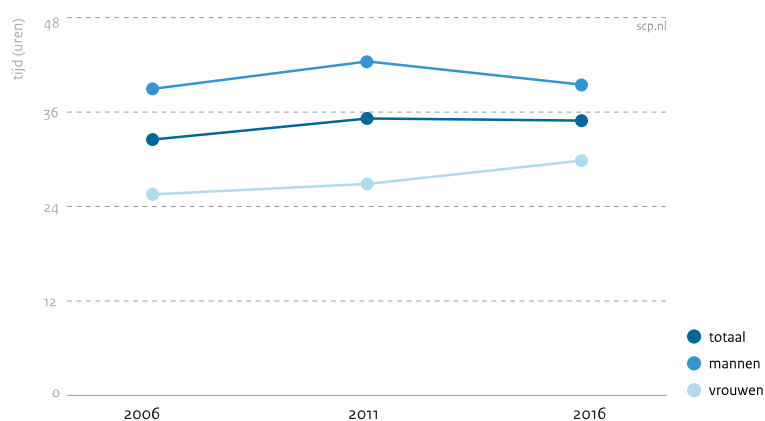
Betaald werk, 2006-2016

[De totale tijd besteed aan activiteiten met betrekking tot betaald werk, bevolking van 20-65 jaar, 2006-2016 (in uren per week).]

Mensen met en zonder een betaalde baan

Mensen met een betaalde baan

Bron: scp (tbo'06); scp/cbs (tbo'11-'16), gewogen gegevens

Continuïteit....

Veranderingen in tijd besteed aan betaald werk over de afgelopen tien jaar zijn klein. Ten opzichte van 2006 wordt er door de 20- tot en met 65-jarigen in 2016 2 uur per week meer gewerkt. Als we alleen naar de werkenden kijken is de toename iets sterker: 4 uur per week. Met name werkende vrouwen rapporteren meer uren betaald werk. In 2016 besteedden zij 5 uur per week meer aan werkgerelateerde activiteiten dan in 2006. Het is belangrijk om op te merken dat dit niet betekent

dat zij hun arbeidscontract hebben uitgebreid. Uit de Emancipatiemonitor 2016 blijkt dat het arbeidscontract van werkende vrouwen tussen 2005 en 2015 met gemiddeld 1 uur per week is uitgebreid (Portegijs en Van den Brakel 2016, p. 67). Bij mannen is de duur van het arbeidscontract in dezelfde periode met 1 uur gedaald.

...ondanks de economische crisis

De Nederlandse arbeidsmarkt is het afgelopen decennium blootgesteld aan een diepe economische crisis (CBS 2017). In het dal van de crisis – in 2011 – werd niet minder gewerkt dan voor en na de crisis.³ Eerder het tegenovergestelde: vooral de werkende mannen besteedden in dat jaar relatief veel tijd aan werk. Mogelijk werkten zij tijdens de crisis relatief veel uren om hiermee hun baan zekerheid te vergroten.

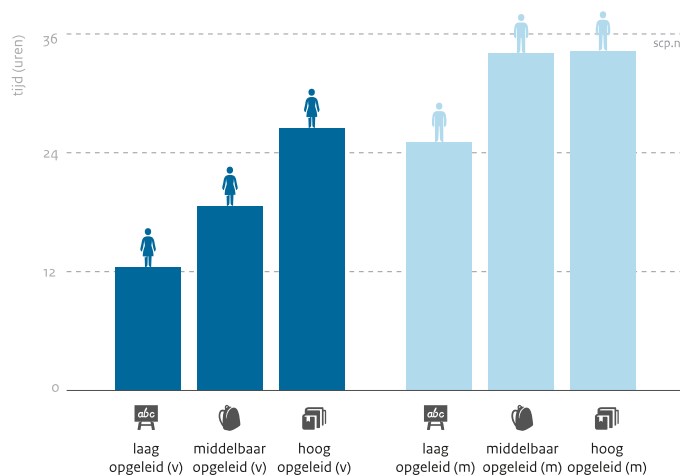
Trends in de contracturen

De tijdsbestedingscijfers komen redelijk overeen met de schattingen van de contracturen op basis van de Enquête Beroepsbevolking (EBB). Werkende vrouwen hadden in 2005 gemiddeld een contract van 25,4 uur. In 2015 was dit 26,6 uur. Bij mannen was dit respectievelijk 38,5 en 37,7 uur. Uit de Emancipatiemonitor 2016 blijkt eveneens dat de arbeidsduur met name toeneemt bij de jongere vrouwen (Portegijs en Van den Brakel 2016).

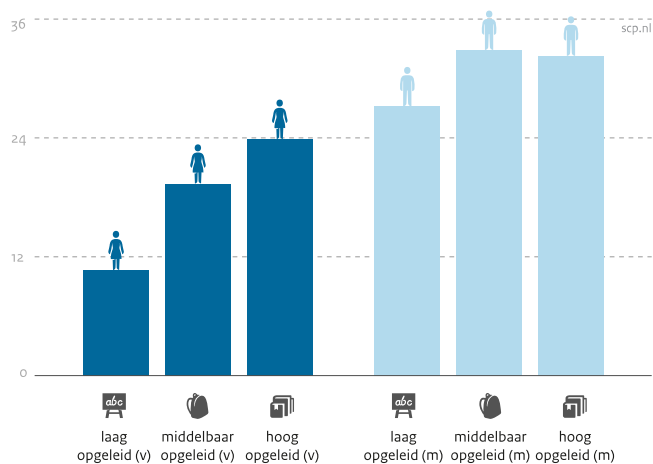
Betaald werk naar opleidingsniveau

[Tijdsbesteding aan betaald werk en gerelateerde activiteiten, naar opleidingsniveau en sekse, bevolking van 20-65 jaar, 2016 (in uren per week).]

2016

2006

Bron: scp/cbs (tbo'16), gewogen gegevens

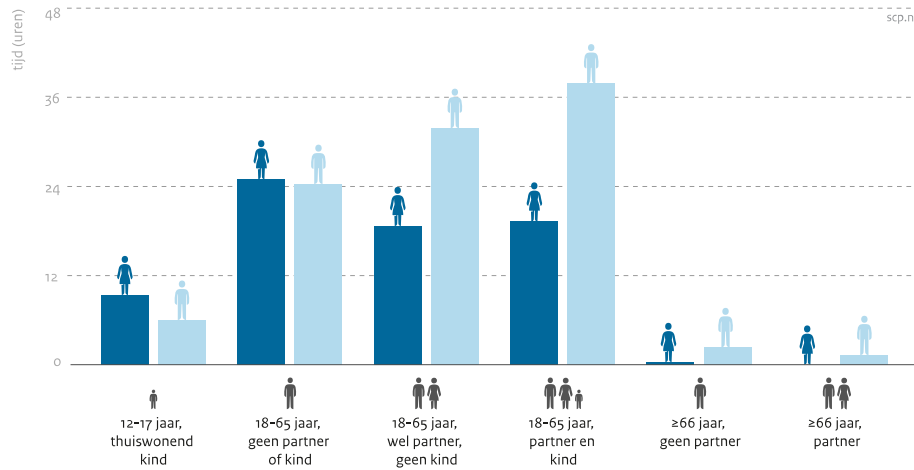
Het is denkbaar dat de werkuren van hoog- en laagopgeleiden zich het afgelopen decennium niet gelijk hebben ontwikkeld. Technologische veranderingen op de arbeidsmarkt bedreigen met name de arbeidsmarktpositie van middelbaar opgeleiden omdat het voor bedrijven relatief aantrekkelijk is om deze banen te robotiseren (Herweijer en Josten 2014; Van den Berge en Ter Weel 2015). Tegelijkertijd is het met name bij het werk van hoogopgeleiden gebruikelijk om 's avonds door te werken (Roeters et al. 2016b; SER 2016).

De figuur hierboven geeft de opleidingsverschillen weer voor 20-65-jarigen. De cijfers hebben dus betrekking op mensen mét en zonder baan. Hoe hoger het opleidingsniveau, hoe hoger het aantal werkuren. De middelbaar opgeleide mannen lijken op de hoogopgeleide mannen. Bij de vrouwen nemen de middelbaar opgeleiden een duidelijke middenpositie in. Als we de opleidingsverschillen in 2016 vergelijken met die in 2006 valt op dat de opleidingsscheidslijn zich verdiept heeft. Bij de vrouwen zijn de verschillen iets groter geworden (14 uur in 2016 tegenover 13 uur in 2006). Bij de mannen is het verschil tussen de laag- en hoogopgeleiden toegenomen van 5 uur naar 9 uur per week.

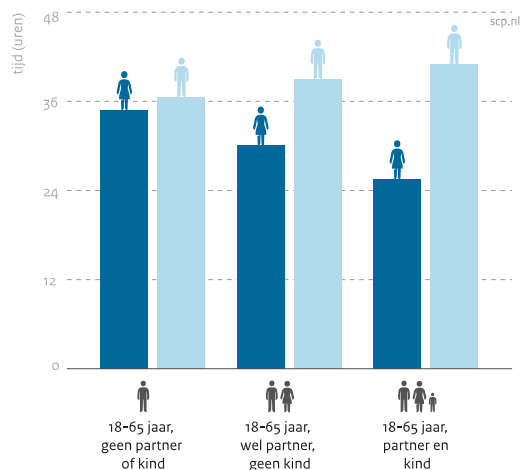
Betaald werk naar levensfase

[Tijdsbesteding aan betaald werk en gerelateerde activiteiten, naar levensfase en sekse, bevolking van 12 jaar en ouder, 2016 (in uren per week).]

Hele bevolking

Mensen met een betaalde baan, 18-65 jaar

Bron: scp/cbs (tbo'16), gewogen gegevens

Betaald werk over de levensloop

De hoeveelheid tijd die mensen aan betaald werk kunnen en willen besteden, varieert sterk met iemands persoonlijke omstandigheden (SER 2016). Zijn er nog schoolverplichtingen? Zijn er kinderen om voor te zorgen?

Analyses van arbeidsdeelname richten zich vaak op de beroepsleeftijd. Om deze reden hebben we in de vorige figuren ook naar de 20-65-jarigen gekeken. Jongeren werken echter toch nog zo'n 8 uur per week. Vaak (maar niet altijd) gaat het om bijbaantjes. Bij de ouderen ligt het aantal werkuren wel echt veel lager. Bij de vrouwen is dit nog geen half uur per week, bij de mannen nog geen 2 uur.

Man-vrouwverschil grootst in fase met kinderen

Alleenstaande vrouwen rapporteren per week evenveel tijd aan betaald werk als alleenstaande mannen. Bij samenwonenden met kinderen werken mannen ongeveer 18 uur meer per week. Dit patroon komt overeen met eerder onderzoek dat heeft laten zien dat man-vrouwverschillen in werkuren al op jonge leeftijd zichtbaar zijn en op latere leeftijd groter worden. Een belangrijk kantelpunt hierbij is de komst van het eerste kind (Wiesmann et al. 2008; Roeters et al. 2016a). Vrouwen gaan op dit moment vaak minder uren werken om meer te kunnen zorgen. Mannen gaan na de geboorte van een kind eerder meer dan minder werken. Deze verschillende keuzes reflecteren verschillende rolpatronen. Vrouwen voelen zich (meer dan mannen) verantwoordelijk voor de zorg voor de baby, terwijl mannen vaak evenveel of zelfs meer gaan werken om zo voor meer financiële zekerheid te zorgen (Wiesmann et al. 2008; Bianchi en Milkie 2010).

Literatuur

Bianchi, S.M. en M.A. Milkie (2010). Work and family research in the first decade of the 21st century. In: *Journal of Marriage and Family*, jg. 72, nr. 3, p. 705-725.

Centraal Bureau voor de Statistiek (2017). *Trends economie* (Trends in Nederland). Geraadpleegd op 9 december 2017 via <https://longreads.cbs.nl/trends17/economie/trends/>.

Berge, W. van den en B. ter Weel (2015). *Baanpolarisatie in Nederland*. Den Haag: Centraal Planbureau.

Echtelt, P. van, S. Croezen, J.D. Vlasblom en M. de Voogd-Hamelink (2016). *Aanbod van arbeid 2016*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Herweijer, L. en E. Josten (2014). Een ideaal met een keerzijde. In: C. Vrooman, M. Gijsberts en J. Boelhouwer (red.), *Vershil in Nederland* (p. 69-101). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Portegijs, W. en M. van den Brakel (red.) (2016). *Emancipatiemonitor 2016*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Roeters, A. (2017). *Leren van verschillen. Opleidingsverschillen in de vrouwenemancipatie*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Roeters, A., S.A. Perez en A. de Boer (2016a). De combinatie van betaalde arbeid en zorgtaken. In: W. Portegijs en M. van den Brakel (red.), *Emancipatiemonitor 2016* (p. 87-116). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Roeters, A., J.D. Vlasblom en E. Josten (2016b). Groeiende onzekerheid? De toekomst van ons werk. In: A. van der Broek, C. van Campen, J. de Haan, A. Roeters, M. Turkenburg en L. Vermeij (red.), *De toekomst tegemoet* (p. 76-107). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Sociaal-Economische Raad (SER) (2016). *Een werkende combinatie. Advies over het combineren van werken, leren en zorgen in de toekomst*. Den Haag: Sociaal-Economische Raad.

Wiesmann, S., H. Boeije, A. van Doorne-Huiskes en L. den Dulk (2008). 'Not worth mentioning': The implicit and explicit nature of decision-making about the division of paid and domestic work. In: *Community, Work & Family*, jg. 11, nr. 4, p. 341-363.

Deze kaart citeren

Roeters, A. (2019). Betaald werk. In: *Een week in kaart: Editie 2*. Geraadpleegd op [datum] via <https://digitaal.scp.nl/eenweekinkaarteditie2/betaald-werk>.

Publicatiedatum

02 mei 2019

Informatie noten

- 1 Om die reden verschillen de uitkomsten die hier gepresenteerd worden, iets van de uitkomsten in het rapport *Alle ballen in de lucht* (Roeters 2018).
- 2 Lunchtijd onder werktijd wordt ook onder het uitoefenen van betaald werk gerekend.
- 3 Het aantal deelnemers (20-65-jarigen) dat aangaf in de dagboekweek te werken, lag in alle jaren rond de 80%.

Zorg voor het huishouden en anderen

Auteur: [Anne Roeters](#)

Hoeveel tijd besteden we aan de zorg voor het huishouden en anderen?

We besteden een deel van onze tijd aan onszelf (bv. als we een boek lezen of een bad nemen), maar 'geven' ook een deel aan anderen. Ouders zorgen voor kinderen en mantelzorgers zorgen voor hulpbehoevende naasten. Maar ook huishoudelijke taken worden vaak als 'zorg' gezien, omdat anderen (zoals huisgenoten) hier vaak van profiteren (Folbre 2006). Denk bijvoorbeeld aan een lekkere maaltijd of een schoon huis. De vraag hoeveel waarde Nederlanders hieraan toekennen en hoe dit zich verhoudt tot de waarde van betaald werk, wordt vaak gesteld maar is zeer moeilijk te beantwoorden (Putters 2015). In deze kaart laten we zien hoeveel tijd Nederlanders aan de zorg voor het huishouden en anderen (in het kort: zorgtaken) besteden. Is er tussen 2006 en 2016 net als bij de werkuren sprake van continuïteit of is dit domein meer in beweging? Hoe hebben de opleidingsverschillen zich ontwikkeld en hoe verschillen de levensfasen van elkaar?

Omdat zorg een van de belangrijkste domeinen is waar de ongelijkheid tussen mannen en vrouwen zich manifesteert, besteedt deze kaart veel aandacht aan man-vrouwverschillen. Nederlands en internationaal onderzoek toont aan dat vrouwen nog altijd vaker huishoudelijke taken op zich nemen (Portegijs en Van den Brakel 2016; European Institute for Gender Equality 2017). De tijdsbestedingsdata stellen ons in staat om gedetailleerder te bekijken hoeveel tijd mannen en vrouwen aan zorgtaken besteden en hoe dit varieert naar opleidingsniveau en levensfase.

Hoeveel tijd besteden Nederlanders aan zorgtaken?

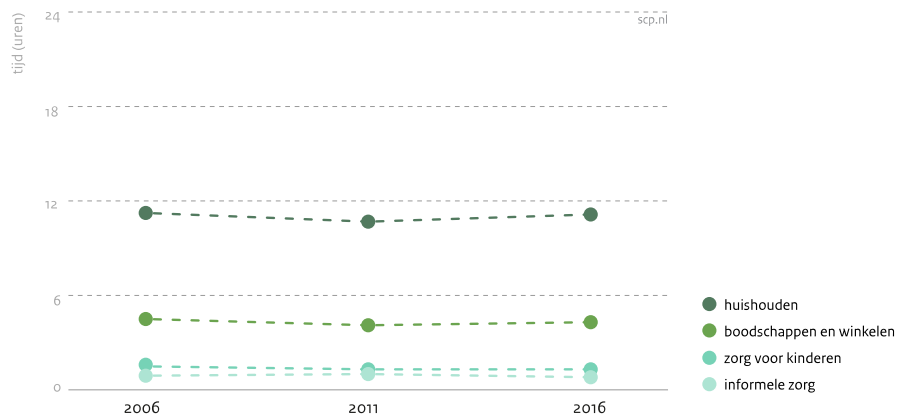
Nederlanders van 12 jaar en ouder besteden per week 22 uur aan zorgtaken. Dit is gemiddeld 3 uur per dag. Vrouwen besteden meer tijd aan zorgtaken dan mannen (zowel aan het totaal als aan de losse activiteiten). De bulk van de tijd voor zorgtaken gaat naar huishoudelijke taken als koken, opruimen, schoonmaken en de was doen. Hier besteden Nederlanders in 2016 2 uur per dag aan. Ook boodschappen doen, winkelen en gebruik van diensten vraagt redelijk wat tijd: 5 uur op weekbasis (3 kwartier per dag).

Aan het zorgen voor anderen besteedt de gemiddelde Nederlander minder dan een half uur per dag. De meeste mensen hebben echter geen mantelzorgtaken of zorgtaken voor een kind. We kunnen wel gericht naar de groepen met zorgtaken kijken. Ouders van kinderen onder de 4 jaar besteden bijvoorbeeld 15 uur per week aan de zorg voor en begeleiding van kinderen. Degenen die in de vragenlijst enige vorm van informele hulp aan volwassenen (binnen of buiten het eigen huishouden) hebben gegeven, besteden hier gemiddeld 3,5 uur per week aan.

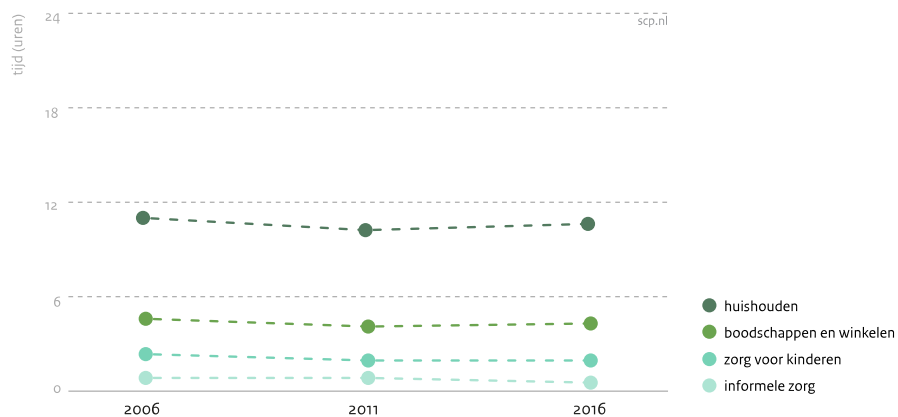
Zorg voor het huishouden en voor anderen, 2006-2016

[De zorg voor het huishouden en anderen: verdeling over verschillende vormen, bevolking 12 jaar en ouder, 2006-2016 (in uren per week).]

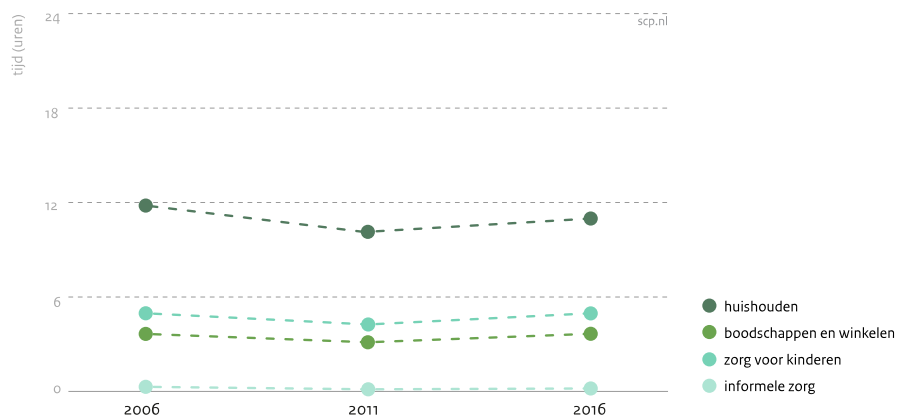
Mannen (hele bevolking)

Mannen (20- tot 65-jarigen)

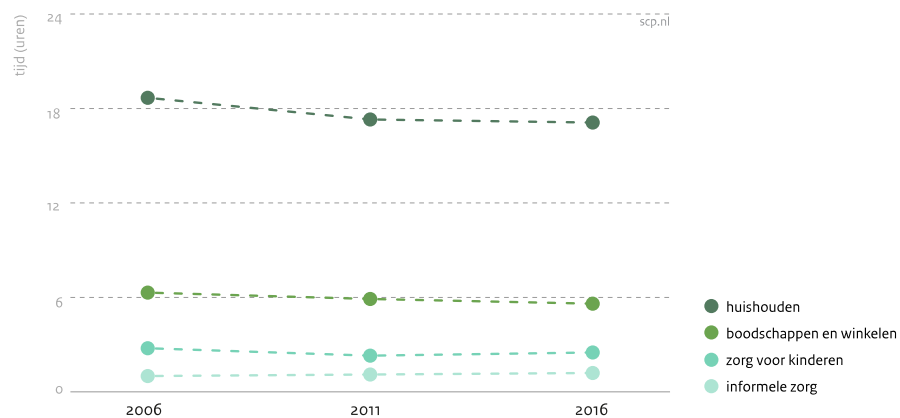
Vaders

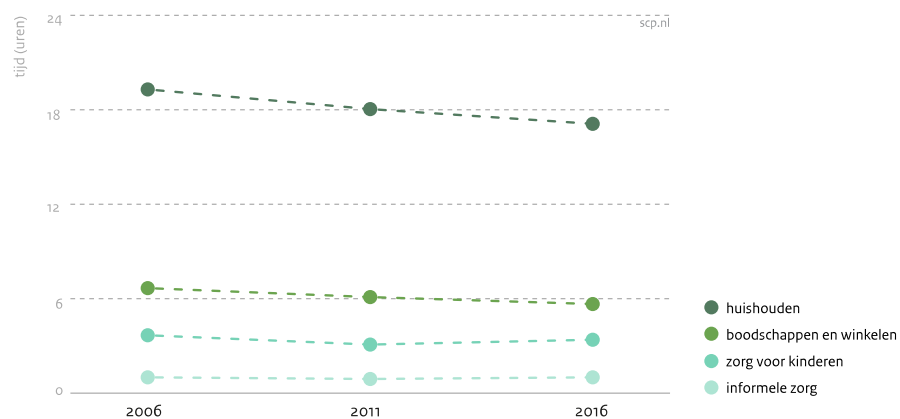
Zorgtaken, 2006-2016

[De zorg voor het huishouden en anderen: verdeling over verschillende vormen, bevolking 12 jaar en ouder, 2006-2016 (in uren per week)]

Vrouwen (hele bevolking)

Vrouwen (20- tot 65-jarigen)

Moeders

De cijfers voor de vaders en moeders hebben betrekking op samenwonende ouders met thuiswonende kinderen.

Bron: scp (tbo'06); scp/cbs (tbo'11-'16), gewogen gegevens

Enige tijdwinst bij vrouwen

De technologische vooruitgang heeft slimme apparatuur voortgebracht en tegenwoordig kunnen we boodschappen, kleding en maaltijden makkelijk online bestellen. Dit zou een verklaring kunnen zijn voor de daling in de tijd die vrouwen aan huishoudelijke taken en boodschappen besteden. Ten opzichte van 2006 besteden vrouwen (van 12 jaar en ouder) hier bijna 2,5 uur per week minder aan. Bij mannen is er geen sprake van een daling.

Tijdbesparende technologieën in het huishouden

Wetenschappers debatteren al sinds de jaren '70 over de vraag of huishoudelijke apparatuur (zoals magnetron en wasmachine) tot een tijdbesparing in het huishouden leidt (Szalai et al. 1972; Vanek 1974; Bittman et al. 2004; Gershuny 2004). Hoewel het antwoord op de vraag nog niet duidelijk is, bieden deze studies wel een mogelijke verklaring voor de bevinding dat de tijdsbesteding aan het huishouden vrij robuust is, terwijl er tegenwoordig meer mogelijkheden zijn om tijd te besparen. Deze verklaring stelt dat mensen hun eisen verhogen als er meer mogelijk is. Vroeger waste men slechts één keer per week omdat dit zo bewerkelijk was. Met de komst van de wasmachine kost wassen minder tijd, maar zijn we vaker de was gaan doen omdat het gewoon is geworden om vaker schone kleren aan te doen. Dit kunnen we ook vertalen naar deze tijd. We kunnen nu makkelijker online boodschappen doen, maar de tijd die we besparen besteden we mogelijk (deels) aan het bekijken van andere webshops.

Geen indicaties voor een intensivering van het ouderschap

Familiesociologen stellen dat ouders meer dan vroeger bij hun kinderen betrokken zijn. Het 'intensieve ouderschap' zou een nieuwe ideologie zijn waarbij ouders veel tijd, geld en aandacht in kinderen investeren (Altinas 2016). De tijdsbestedingscijfers bieden hier in Nederland geen bewijs voor. Bij zowel vaders als moeders zijn er geen significante verschillen tussen 2006 en 2016. In het verdiepende [tijdsbestedingsrapport \(https://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2018/Alle_ballen_in_de_lucht\)](https://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2018/Alle_ballen_in_de_lucht) is voor 2011 en 2016 ook nagegaan hoeveel tijd ouders (van kinderen van 9 jaar en jonger) in het gezelschap van hun kinderen doorbrengen. In 2016 is dit gemiddeld bijna 30 uur voor vaders en bijna 40 uur voor moeders. In 2011 was dit respectievelijk 23 en 37 uur. In hoeverre er hier sprake is van een stijgende trend, is op basis van deze gegevens echter niet vast te stellen.

Nog geen toename in informele hulp zichtbaar

Ondanks de vergrijzing en de ambities van de overheid om mensen meer in de hulp voor anderen te laten participeren, neemt deze vorm van tijdsbesteding tussen 2006 en 2016 niet toe. Als we alleen kijken naar de tijdsbesteding van de groep die op enig moment in de dagboekweek hulp of zorg aan een volwassene gaf, valt op dat deze sterk schommelt. Ten opzichte van 2006 besteden degenen die informele hulp geven hier in 2016 meer tijd aan (3,4 versus 2,7 uur), maar in 2011 lag het gemiddelde nog iets hoger.

Is de kloof tussen mannen en vrouwen afgenomen?

Bianchi et al. (2012) hebben onderzocht of de verdeling van huishoudelijke taken tussen mannen en vrouwen in Amerika over de jaren eerlijker is geworden. De onderzoekers keken naar een lange periode: 1965-2010 en concludeerden dat de kloof tussen mannen en vrouwen inderdaad kleiner wordt. Deels omdat mannen meer zijn gaan doen, maar vooral omdat vrouwen minder zijn gaan doen.

In deze card stack kijken we 10 jaar terug. Hoewel het tempo van de vrouwenemancipatie meestal laag ligt, zijn er ten minste twee redenen om te verwachten dat de kloof tussen mannen en vrouwen is afgenomen. Zoals in de kaart [Betaald werk](#) is besproken zijn vrouwen iets meer gaan werken. Daarnaast is het opleidingsniveau van vrouwen gestegen en ligt deze bij jonge generaties ook boven dat van mannen. Bij deze hoogopgeleide groep is de kans groter dat zij egalitaire normen hebben (Merens en Bucx 2017).

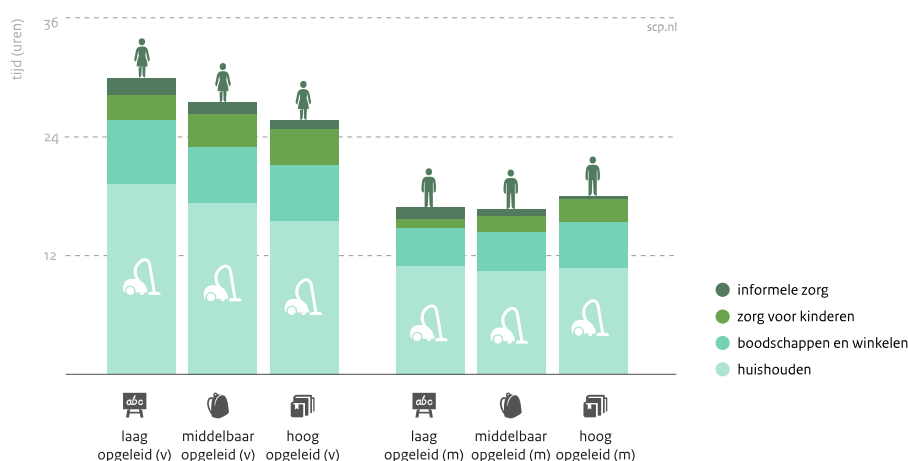
De cijfers laten zien dat het verschil in zorgtaken (onder Nederlanders van 12 jaar en ouder) in 2006 12 uur per week was en in 2016 9 uur per week. Als enkel naar de huishoudelijke taken en het doen van boodschappen wordt gekeken, neemt het verschil af, van 10 uur per week naar 7,5 uur per week. Mannen en vrouwen lijken dus langzaam naar elkaar toe te groeien. Net als in Amerika komt dit doordat vrouwen steeds minder gaan doen en niet doordat mannen meer gaan doen.

Als we tot slot de tijdsbesteding van de hele bevolking aan huishoudelijke taken en zorg vergelijken met die van de beroepsbevolking valt vooral op dat er weinig verschillen zijn. Blijkbaar is de tijd die mensen aan zorg besteden dus slechts gedeeltelijk gerelateerd aan hun arbeidsdeelname. Mensen met kinderen besteden meer tijd aan het huishouden en zorgtaken. De ontwikkeling door de tijd heen is bij deze groep echter hetzelfde als bij de hele bevolking.

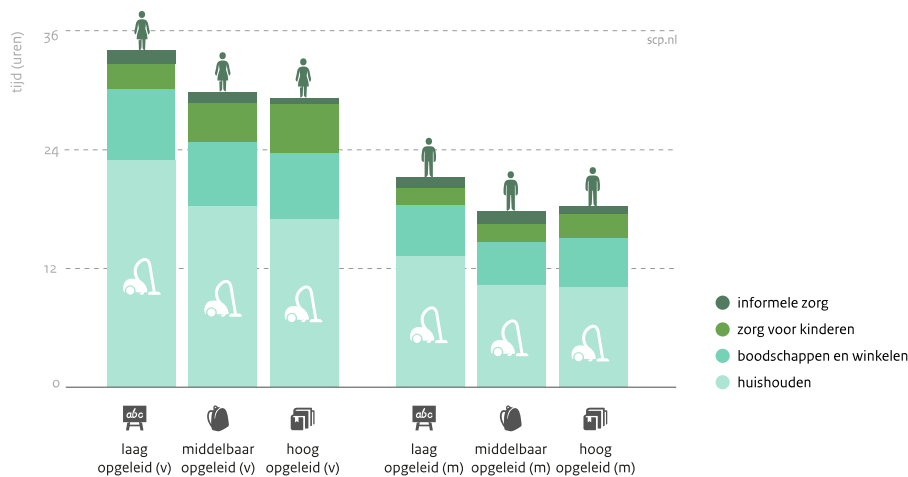
Zorg voor het huishouden en voor anderen naar opleidingsniveau

[Tijdsbesteding aan de zorg voor het huishouden en anderen, naar opleidingsniveau en sekse, bevolking van 20-65 jaar, 2016 (in uren per week).]

2016

2006

Bron: scp/cbs (tbo'16), gewogen gegevens

Opleidingsverschillen beperkt

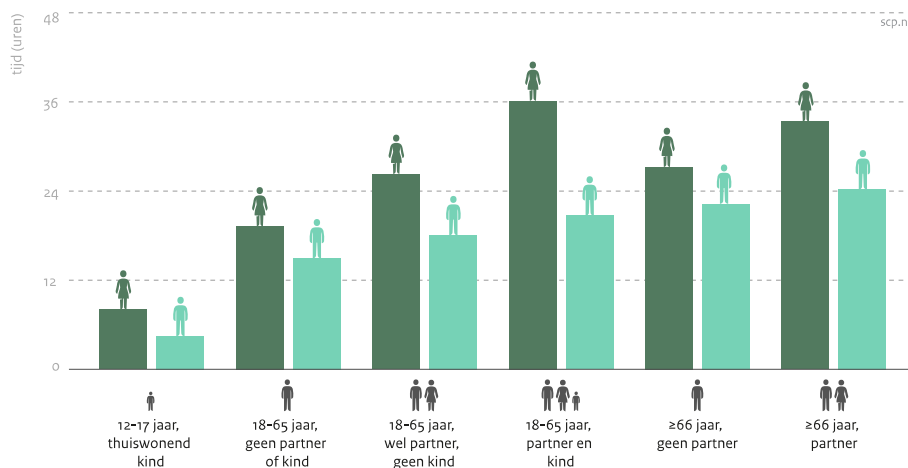
Bij betaald werk zagen we niet alleen verschillen tussen mannen en vrouwen, maar ook tussen hoog- en laagopgeleiden. Omdat betaald werk en zorg gedeeltelijk communicerende vaten zijn, is het interessant om na te gaan of deze verschillen ook zichtbaar zijn bij de zorgtaken. Dit blijkt niet zo te zijn, op een enkele uitzondering na.

Daarnaast besteden de hoogopgeleide vrouwen op weekbasis 4 uur minder aan huishoudelijke taken dan laagopgeleide vrouwen. In 2006 was dit verschil groter (6 uur per week). Hoogopgeleide vrouwen besteden ook minder tijd aan informele zorg (ongeveer 1 uur per week). Mogelijk hebben hogeropgeleide vrouwen minder tijd voor zorgtaken omdat ze meer werken en de financiële middelen hebben om deze taken uit te besteden (Heisig 2011).

Zorg voor het huishouden en voor anderen naar levensfase en sekse

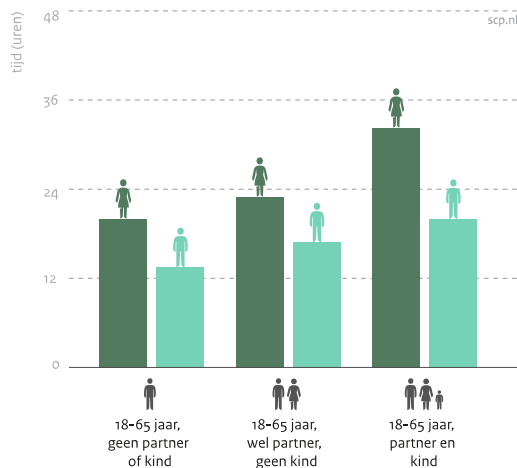
[Tijdsbesteding aan de zorg voor het huishouden en anderen, naar opleidingsniveau en sekse, bevolking van 12 jaar en ouder, 2016 (in uren per week).]

Hele bevolking

Werkende bevolking, 18-65 jaar

Bron: scp/cbs (tbo'16), gewogen gegevens

Verschillen tussen ouders en mensen zonder kinderen groter voor vrouwen dan mannen

Vrouwen voelen zich nog altijd meer verantwoordelijk voor de organisatie van het huishouden en de zorg voor kinderen dan mannen (Wiesmann et al. 2008; Ridgeway 2011; Portegijs en Van Brakel 2016). Daarnaast werken zij in de levensfase met kinderen minder uren waardoor zij meer tijd voor zorgtaken hebben (bekijk ook de kaart [Betaald werk](#).) Dit suggereert dat vrouwen hun tijdsbesteding aan zorgtaken meer afstemmen op hun privésituatie. De cijfers onderschrijven dit. Zo besteden mannen die samenwonen met een partner en tenminste een kind per week 2 uur meer aan de zorg voor het huishouden en anderen dan mannen die samenwonen maar (nog) geen kinderen hebben. Het verschil tussen vrouwen (die samenwonen met een partner) met en zonder kinderen is met 10 uur per week echter veel groter. Ook bij werkenden is het verschil in zorguren het grootst bij de stellen met kinderen. Wel is de kloof tussen mannen en vrouwen iets kleiner dan bij de hele bevolking. Ook zonder dat er verantwoordelijkheden voor een kind of een partner zijn, besteden vrouwen meer tijd aan zorgtaken. Het verschil bij alleenstaanden is bijvoorbeeld 5 uur per week.¹

Waarom we geen uitspraken kunnen doen over veranderingen door de levensloop

Met de tijdsbestedingsdata kunnen we groepen in verschillende levensfasen vergelijken. We kunnen echter niet nagaan wat de invloed is van levensloopgebeurtenissen zoals de geboorte van een kind. Daarom kan het zo zijn dat de verschillen die we tussen de groepen onderscheiden, zijn toe te schrijven aan factoren waar we geen zicht op hebben. Mogelijk kiezen mannen en vrouwen die zorgzamer zijn bijvoorbeeld vaker voor kinderen en verklaart dit deels waarom mensen met kinderen meer tijd aan zorgtaken besteden.

Man-vrouwverschillen ook groot bij jongeren en 65-plussers

Om de tijdsbesteding van de 20-65-jarigen in een context te zetten, kijken we eveneens naar de levensfasen ervoor en erna. De meisjes in de leeftijd van 12-19 jaar besteden per week ruim 3 uur meer aan de zorg voor het huishouden en anderen dan jongens in deze leeftijd.² Mogelijk meten we hier deels de taken die ouders aan hun kinderen geven. En wat gebeurt er na het 65e levensjaar, wanneer beide partners meestal niet meer (hoeven te) werken? In vergelijking met de gezinsfase ligt de tijdsbesteding van mannen en vrouwen hier relatief dicht bij elkaar. Maar nog altijd zorgen samenwonende vrouwen 9 uur per week meer dan samenwonende mannen. Onder de alleenstaande ouderen is het verschil 5 uur per week.

Literatuur

- Altinas, E. (2016). The widening education gap in developmental child care activities in the United States, 1965–2013. In: *Journal of Marriage and Family*, jg. 78, nr. 1, p. 26–42.
- Bianchi, S.M., L.C. Sayer, M.A. Milkie en J.P. Robinson (2012). Housework: Who did, does or will do it, and how much does it matter? In: *Social Forces*, jg. 91, nr. 1, p. 55-63.
- Bittman, M., J.M. Rice en J. Wajcman (2004). Appliances and their impact: the ownership of domestic technology and time spent on household work. In: *The British journal of sociology*, jg. 55, nr. 3, p. 401-423.
- European Institute for Gender Equality (2017). *Gender Equality Index 2017: Measuring gender equality in the European Union 2005-2015*. Vilnius, Litouwen: European Institute for Gender Equality.
- Folbre, N. (2006). Measuring care: Gender, empowerment, and the care economy. In: *Journal of Human Development*, jg. 7, nr. 2, p. 183-199.
- Gershuny, J. (2004). Domestic equipment does not increase domestic work: a response to Bittman, Rice and Wajcman. In: *The British Journal of Sociology*, jg. 55, nr. 3, p. 425-431.
- Heisig, J.P. (2011). Who does more housework: Rich or poor? A comparison of 33 countries. In: *American Sociological Review*, jg. 76, nr. 1, p. 74-99.
- Merens, A., F. Bucx en C. Meng (2017). *Eerste treden op de arbeidsmarkt. Over jonge vrouwen en mannen aan het begin van hun loopbaan*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Portegijs, W. en M. van den Brakel (red.) (2016). *Emancipatiemonitor 2016*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Putters, K. (2015). Zinnvolle participatie. In: *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, jg. 31, nr. 4, p. 491-494.
- Ridgeway, C.L. (2011). *Framed by gender: How gender inequality persists in the modern world*. Oxford: Oxford University Press.
- Szalai, A., P.E. Converse, P. Feldheim, E.K. Scheuch en P.J. Stone (1972). *The use of time*. Den Haag: Mouton.

Vanek, J. (1974). Time spent in housework. In: *Scientific American*, jg. 231, nr. 5, p. 116-121.

Wiesmann, S., H. Boeije, A. van Doorne-Huiskes en L. Den Dulk (2008). 'Not worth mentioning': The implicit and explicit nature of decision-making about the division of paid and domestic work. In: *Community, Work & Family*, jg. 11, nr. 4, p. 341-363.

Deze kaart citeren

Roeters, A. (2019). Zorg voor het huishouden en anderen. In: *Een week in kaart: Editie 2*. Geraadpleegd op [datum] via <https://digitaal.scp.nl/eenweekinkaarteditie2/zorg-voor-het-huishouden-en-anderen>.

Publicatiedatum

02 mei 2019

Informatie noten

- 1 Net als in de rest van deze digitale publicatie worden de alleenstaande ouders niet meegenomen, omdat deze groep in de data te klein is om uitspraken over te doen.
- 2 In vergelijking met jongens besteden meisjes meer tijd aan huishoudelijke taken, boodschappen en informele zorg.

Vrije tijd

Auteur: [Anne Roeters](#)

Hoeveel vrije tijd hebben Nederlanders en hoe richten zij dit in?

De vorm van tijdsbesteding die we in deze kaart onder de loep nemen is de vrije tijd. De hoeveelheid en aard van de vrije tijd is vaak een indicator voor de kwaliteit van leven (Stiglitz et al. 2010; Verbeek en De Haan 2011; Bijl et al. 2015). Dit is niet voor niets. Mensen kunnen de vrije tijd gebruiken om te ontspannen, sociale banden te versterken, te sporten en zich te ontwikkelen. Daarnaast is dit – zoals de naam al zegt – de vorm van tijdsbesteding waarbij mensen de meeste vrijheid en autonomie hebben. De hoeveelheid en inrichting van vrije tijd is deels een keuze, maar hangt ook sterk samen met iemands persoonlijke omstandigheden. Iemand met een drukke baan en kleine kinderen houdt bijvoorbeeld weinig tijd over voor vrijetijdsactiviteiten, terwijl iemand die werkloos is heel veel vrije tijd heeft maar hier niet per se veel plezier aan beleeft. In deze kaart gaan we na hoeveel tijd mensen aan vrijetijdsactiviteiten besteden en hoe zij hun vrije tijd inrichten. Ook onderzoeken we welke opleidings- en man-vrouwverschillen er zijn en welke levensfasen het meest vrijetijds-‘arm’ en ‘rijk’ zijn.

Tijdsbesteding aan vrijwilligerswerk en bijeenkomsten

Ongeveer een derde van de deelnemers aan het onderzoek gaf aan in de dagboekweek tijd aan vrijwilligerswerk en/of bijeenkomsten te hebben besteed. De deelnemers besteden hier in totaal ongeveer 4,5 uur per week aan. Zowel het aandeel als de tijdsbesteding van de deelnemers liggen in 2016 iets hoger dan in 2006.

Tijdsbesteding aan vrijwilligerswerk en bijeenkomsten, bevolking 12 jaar en ouder, 2006-2016 (in procenten en uren per week)

	2006	2011	2016
aandeel (%)	33,7	36,9	36,3
tijdsbesteding (uren per week)	1,4	1,7	1,7
tijdsbesteding deelnemers (uren per week)	4,2	4,6	4,6

Mannen besteden niet meer (of minder) tijd aan vrijwilligerswerk en bijeenkomsten dan vrouwen. Ook zijn er geen opleidingsverschillen. Wel zien we een aantal verschillen tussen de levensfasen. Met name ouderen besteden relatief veel tijd aan vrijwilligerswerk en bijeenkomsten.

Tijdsbesteding aan vrijwilligerswerk en bijeenkomsten, bevolking 12 jaar en ouder naar achtergrondkenmerken, 2016 (in uren per week)

mannen	1,6
vrouwen	1,8
12-17 jaar, thuiswonend kind	0,8
18-65 jaar, geen partner of kind	2,2
18-65 jaar, wel partner, geen kind	1,6
18-65 jaar, partner en kind	1,5
≥ 66 jaar, geen partner	2,5
≥ 66 jaar, partner	2,3
laag opgeleid	1,7
middelbaar opgeleid	1,7
hoog opgeleid	1,7

Hoeveel vrije tijd hebben we?

Vrije tijd is een overkoepelende term voor meerdere deelactiviteiten, waaronder media en ICT (zoals televisiekijken), sociale contacten (zoals familiebezoek), hobby's (zoals muziek maken) en cultuurdeelname (zoals theaterbezoek). In totaal besteden Nederlanders van 12 jaar en ouder iets meer dan 42 uur per week aan deze activiteiten. Als de tijdsbesteding aan vrijwilligerswerk en bijeenkomsten ook wordt meegerekend, komt het totaal op bijna 44 uur per week uit. Op een gemiddelde zaterdag en zondag hebben mensen ongeveer 7,5 uur aan vrije tijd. Op de doordeweekse dagen schommelt dit tussen de 5 uur en een kwartier op een gemiddelde dinsdag en 6 uur op een gemiddelde vrijdag.

Media en ICT [Luisteren of kijken naar media, lezen, gamen, internetten en computeren.] (19,6 uur per week) en sociale contacten [Sociale contacten: face-to-face contact (bv. bezoek) en gemedieerd contact (bellen, sms, chat, sociale media).] (8,2 uur per week) zijn de meest populaire vormen van vrije tijd. Als we nog verder inzoomen is te zien dat de categorie media en ICT vooral uit televisiekijken bestaat (gemiddeld 2 uur per dag).¹ Mannen besteden een groter deel van hun vrije tijd aan media dan vrouwen. Hier staat tegenover dat ze in vergelijking met vrouwen minder tijd aan sociale contacten besteden.

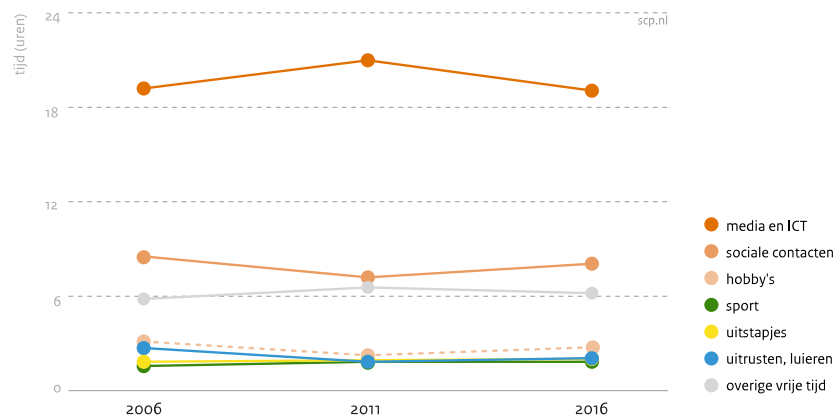
Media onder de loep: Het 'Media:Tijd'-onderzoek

Het 'Media:Tijd'-onderzoek is een tijdsbestedingsonderzoek dat het mediagebruik in Nederland in detail onderzoekt. Het SCP werkt hierbij samen met de Nederlandse Publieke Omroep (NPO), Nationaal Luister Onderzoek (NLO), Nationaal Onderzoek Multimedia (NOM), Stichting Kijk Onderzoek (SKO) en Buitenreclame Onderzoek (BRO). Het onderzoek is 2 keer uitgevoerd (in 2013 en 2015) en zal om de paar jaar herhaald worden. De tijdsbesteding is op

een iets andere manier gemeten dan in dit onderzoek. Mensen zijn bijvoorbeeld gevraagd om per tijdsinterval (van tien minuten) 1 algemene activiteit en maximaal 3 media-activiteiten in te vullen. Voor meer informatie over het onderzoek en de resultaten, zie de [Media:Tijd-cardstack \(digitaal.scp.nl/mediatijd\)](https://digitaal.scp.nl/mediatijd).

Vrije tijd, 2006-2016

[Vrije tijd: verdeling van de vrije tijd over typen vrijetijdsbesteding, bevolking 12 jaar en ouder, 2006-2016 (in uren per week).]

Bron: scp (tbo'06); scp/cbs (tbo'11-'16), gewogen gegevens

De totale hoeveelheid vrije tijd varieert weinig tussen 2006 en 2016. Ook het man-vrouwverschil is gelijk in omvang gebleven. Als we gedetailleerder naar de losse activiteiten kijken, valt op dat mensen in 2006 vaker rapporteerden dat ze aan het uitrusten en ontspannen waren. Ook lijkt er tussen 2006 en 2011 een aantal verschuivingen plaats te hebben gevonden die in 2016 weer zijn teruggedraaid. Zo is de tijdsbesteding aan media en ICT tussen 2006 en 2011 gestegen, maar ligt dit in 2016 weer op het niveau van 2006.

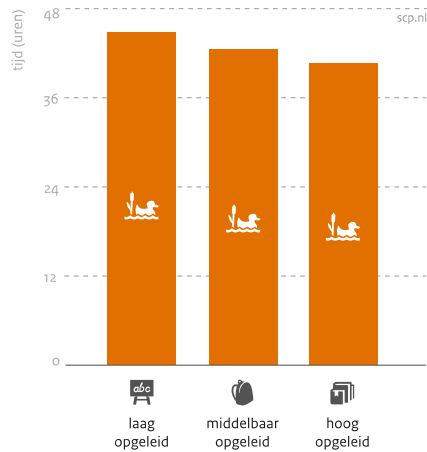
Mogelijke verklaring voor de daling in de tijdsbesteding aan media en ICT

De opvallende daling in media en ICT tussen 2011 en 2016 is vooral toe te schrijven aan de veranderingen in het internet- en computergebruik. Het gebruik van internet via de mobiele telefoon is hier niet onder internet- en computergebruik gerekend, terwijl dit in de laatste jaren juist in populariteit is toegenomen. In de gebruikte indeling is het gebruik van de mobiele telefoon opgenomen onder sociale contacten (omdat de telefoon vaak gebruikt wordt voor online communicatie). Voor meer informatie zie hoofdstuk 9 van [de Sociale Staat van Nederland 2017 \(https://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2017/De_sociale_staat_van_Nederland_2017\)](https://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2017/De_sociale_staat_van_Nederland_2017) (Bijl et al. 2017).

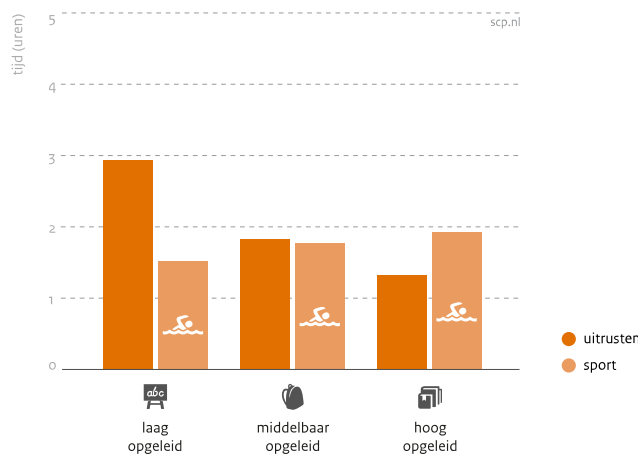
Vrije tijd naar opleidingsniveau

[Tijdsbesteding aan vrije tijd, naar opleidingsniveau, bevolking van 12 jaar en ouder, 2016 (in uren per week).]

Totale vrijetijdsbesteding

Alleen sport en uitrusten

Bron: scp/cbs (tbo'16), gewogen gegevens

Vrije tijd en sociale status

In de loop van de twintigste eeuw vond er een verschuiving plaats in de vrijetijdspatronen van mensen in westerse samenlevingen (Gershuny 2009). Vroeger hadden de hogere klassen altijd meer vrije tijd dan de lagere klassen (Veblen 1899/1912; Gershuny 2009). De hogere klassen hoefden niet of slechts heel weinig te werken omdat zij voldoende inkomen en vermogen hadden. Ook konden zij zich hulp in het huishouden veroorloven en hielden zij daardoor veel tijd over voor de aangename dingen van het leven. Mensen met weinig opleiding en inkomen moesten daarentegen lange dagen werken om voldoende inkomen te verdienen. Met de opkomst van de kenniseconomie is dit verschil omgedraaid en zijn het inmiddels juist de hoogopgeleiden die weinig vrije tijd hebben.

Laagopgeleiden hebben meer vrije tijd dan hoogopgeleiden

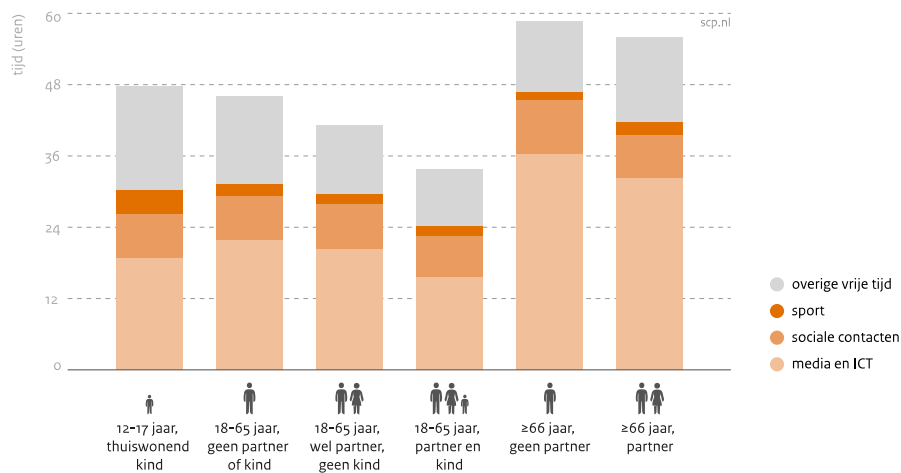
Mensen met een lager opleidingsniveau rapporteren meer vrije tijd dan middelbaar en hoogopgeleiden. Dit verschil blijft staan als we de jongeren en 65-plussers (die in vergelijking met de andere groepen laagopgeleid zijn en weinig werken) buiten beschouwing laten. Dit patroon komt overeen met de resultaten van eerder internationaal onderzoek (Gershuny 2009; Gimenez-Nadal en Sevilla-Sanz 2011; Sevilla et al. 2012; Cloïn 2013). De meest gehoorde verklaring voor dit verschil is dat hoogopgeleiden veel status koppelen aan een druk leven en lange werkdagen. Hierdoor blijft er weinig ruimte over voor vrije tijd. Laagopgeleiden werken vaker minder uren en zijn vaker werkloos, waardoor zij juist een relatief groot deel van hun tijd aan vrijetijdsactiviteiten (kunnen) besteden. Zie ook de kaart [Betaald werk](#).

Om na te gaan of de opleidingsgroepen hun tijd verschillend inrichten, zijn twee activiteiten uitgelicht: sport en uitrusten. Sport is een voorbeeld van een ‘intensieve’ activiteit, die geld kan kosten en waar een zekere status aan verbonden is. Uitrusten is daarentegen een minder intensieve activiteit die per definitie niet georganiseerd is. De verschillen in sport zijn verwaarloosbaar, maar bij uitrusten is duidelijk te zien dat laagopgeleiden hier meer tijd aan besteden. Aanvullende analyses voor het [tijdsbestedingsrapport \(https://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2018/Alle_ballen_in_de_lucht\)](https://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2018/Alle_ballen_in_de_lucht) laten zien dat de opleidingsverschillen in vrije tijd met name aan verschillen in mediagebruik moeten worden toegeschreven.

Vrije tijd naar levensfase

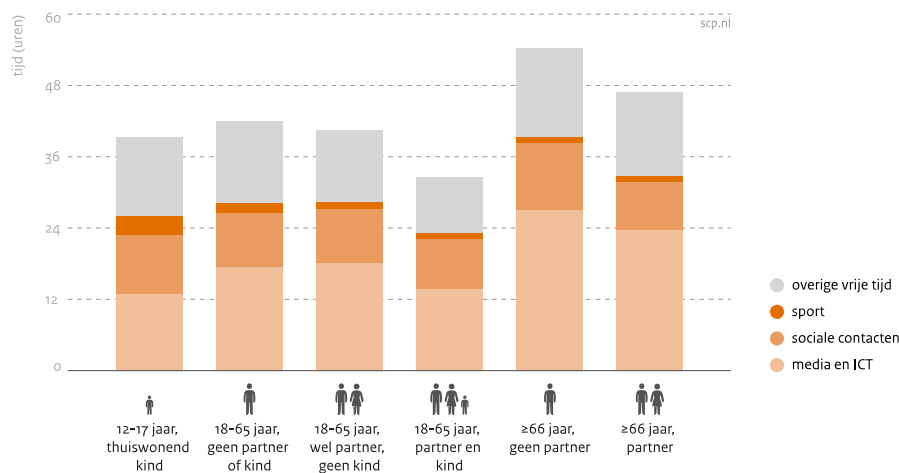
[Tijdsbesteding aan vrije tijd, bevolking van 12 jaar en ouder, 2016 (in uren per week).]

Mannen

Vrouwen

Bron: scp/cbs (tbo'16), gewogen gegevens

Verschillende levensfasen, verschillende mogelijkheden

Zoals uit de rest van deze card stack blijkt is de periode waarin mensen werken en thuiswonende kinderen hebben relatief druk. Cijfers over de hoeveelheid vrije tijd laten dan ook zien dat samenwonende ouders de minste vrije tijd hebben (ongeveer 33 uur per week). Jongeren, maar vooral ouderen hebben veel vrije tijd. Mannen van 65 jaar en ouder (zonder partner) hebben de meeste vrije tijd (ongeveer 59 uur per week).

Er zijn ook verschillen in de *samenstelling* van de vrije tijd. In vergelijking met de oudere leeftijdsgroepen besteden jongeren meer tijd aan sport en sociale contacten. Deze activiteiten zijn actiever en vinden vaker buitenshuis plaats. De afwezigheid van jonge kinderen en gezondheidsklachten maakt deelname aan deze activiteiten waarschijnlijk makkelijker. Media en ICT-gebruik – in dit figuur de meest passieve vorm van tijdsbesteding – is in alle levensfasen populair. In de latere levensfasen wordt hier de meeste tijd aan besteed. Dit komt met name doordat 65-plussers relatief veel televisiekijken.

Waarom meer vrije tijd niet altijd beter is

Hoewel de term 'vrije tijd' een positieve klank heeft, hoeft dit niet altijd een positieve lading te hebben. Iemand die werkloos is, zal bijvoorbeeld niet altijd weten wat hij of zij met de grote hoeveelheid vrije tijd aan moet. Daarnaast kan vrije tijd ook druk zijn. Sommige onderzoekers hebben laten zien dat de vrije tijd 'intensiveert'. Doordat mensen meer dingen in kortere tijd doen, wordt vrije tijd steeds minder ontspannend (Gershuny 2009; Sevilla et al. 2012; Sullivan en Gershuny 2017). Daarnaast wijst onderzoek uit dat vrouwen (in vergelijking met mannen) de vrije tijd meer versnipperen en vaker combineren met zorgactiviteiten (Bittman en Wajcman 2000; Portegijs et al. 2016).

Literatuur

- Bijl, R., J. Boelhouwer, E. Pommer en I. Andriessen (red.) (2015). *Sociale Staat van Nederland 2015*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Bittman, M. en J. Wajcman (2000). The rush hour: The character of leisure time and gender equity. In: *Social Forces*, jg. 79, nr. 1, p. 165-189.
- Cloïn, M. (red.) (2013). *Met het oog op de tijd. Een blik op de tijdsbesteding van Nederlanders*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Gershuny, J. (2009). Veblen in reverse: Evidence from the Multinational Time-Use Archive. In: *Social Indicators Research*, jg. 93, nr. 1, p. 37-45.
- Gimenez-Nadal, J.I. en A. Sevilla-Sanz (2011). The time-crunch paradox. In: *Social Indicators Research*, jg. 102, nr. 2, p. 181-196.
- Portegijs, W., M. Cloïn, R. Roodsaz en M. Olsthoorn (2016). *Lekker vrij!? Vrije tijd, tijdsdruk en de relatie met de arbeidsduur van vrouwen*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Sevilla, A., J. I. Gimenez-Nadal en J. Gershuny (2012). Leisure inequality in the United States: 1965-2003. In: *Demography*, jg. 49, nr. 3, p. 939-964.
- Stiglitz, J.E., A. Sen en J. Fitoussi (2010). *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*. Parijs: Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress.
- Sullivan, O. (2007). Cultural voraciousness– A new measure of the pace of leisure in a context of harriedness'. In: *Electronic International Journal of Time Use Research*, jg. 4, nr. 1, p. 30-46.
- Sullivan, O. en J. Gershuny (2017). Speed-Up Society? Evidence from the UK 2000 and 2015 Time Use Diary Surveys. In: *Sociology*. doi: [10.1177/0038038517712914](https://doi.org/10.1177/0038038517712914).
- Sullivan, O. en T. Katz-Gerro (2007). The Omnivore thesis revisited: Voracious cultural consumers. In: *European Sociological Review*, jg. 23, nr. 2, p. 123-137.
- Veblen, T. (1899/1912). *The theory of the leisure class: An economic study in the evolution of institutions*. New York: Macmillan.
- Verbeek, D. en J. de Haan (2011). *Eropuit! Nederlanders in hun vrije tijd buitenshuis*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Deze kaart citeren

Roeters, A. (2019). Vrije tijd. In: *Een week in kaart: Editie 2*. Geraadpleegd op [datum] via <https://digitaal.scp.nl/eenweekinkaarteditie2/vrije-tijd>.

Publicatiedatum

02 mei 2019

Informatie noten

- 1 Dit is televisiekijken als hoofdactiviteit. Televisiekijken als nevenactiviteit (bv. als de televisie tijdens het koken op de achtergrond aanstaat) is niet meegerekend.

Over het tijdsbestedingsonderzoek

Auteur: [Anne Roeters](#)

Veranderende tijden?

Het afgelopen decennium is er veel gebeurd. Nederland raakte in een economische crisis en krabbelde hier weer uit. De politiek en beleidsmakers verzetten hun bakens door in te zetten op een 'participatiesamenleving': Meer dan vroeger wordt van burgers gevraagd te participeren in betaald werk, een leven lang leren, vrijwilligerswerk, lokale besluitvorming, en de zorg voor hulpbehoevende familieleden, vrienden en burens (Putters 2015). En dit terwijl er meer dan ooit zorgen lijken te bestaan over tijdsdruk (Roeters 2018). Deze publicatie gaat na of deze veranderingen zichtbaar zijn in de tijdsbesteding van Nederlanders. Zijn Nederlanders meer gaan werken en zorgen? Gaan we toe naar een 24/7-samenleving waarin we rond de klok werken en zorgen? En hoeveel tijd blijft er over voor ontspanning en rust?

Korte leeswijzer bij de kaarten en figuren

De cijfers hebben betrekking op de hoofdactiviteiten van mensen. In het dagboek hebben deelnemers aan het onderzoek aangegeven dat dit de belangrijkste activiteit was. Tenzij anders is aangegeven hebben de cijfers betrekking op alle Nederlanders van 12 jaar en ouder, inclusief degenen die geen tijd aan de betreffende activiteit besteden. De meeste tabellen rapporteren de gemiddelde tijdsbesteding over de hele week. De respondenten die niet alle 7 dagboekdagen hebben ingevuld, zijn bij deze figuren buiten beschouwing gelaten. Het is mogelijk dat we hierdoor juist de mensen die het het drukst hebben, niet mee hebben genomen.

Achtergrond van het onderzoek

Met het tijdsbestedingsonderzoek brengt het SCP de tijdsbesteding van Nederlanders al sinds 1975 in kaart. Iedere 5 jaar vragen we aan een grote groep mensen of zij hun tijdsbesteding gedurende een week kunnen bijhouden. Over deze cijfers is al in [verschillende rapporten gerapporteerd](https://www.scp.nl/Onderzoek/Tijdsbesteding) (<https://www.scp.nl/Onderzoek/Tijdsbesteding>) (<https://www.scp.nl/Onderzoek/Tijdsbesteding>). Sinds 2011 voeren we het onderzoek uit in samenwerking met het [Centraal Bureau voor de Statistiek \(CBS\)](https://www.cbs.nl/) (<https://www.cbs.nl/>). In 2006 is het veldwerk door Social data BV uitgevoerd (Breedveld et al. 2006).

Dagboekdata zijn een rijke bron van informatie omdat ze inzicht geven in wie wat wanneer doet. Over het algemeen gaan we er vanuit dat dagboekdata niet of slechts beperkt vertekend worden door sociale wenselijkheid doordat mensen hun gedrag registreren en niet zelf een inschatting maken van de hoeveelheid bestede tijd aan verschillende bezigheden (Gershuny 2003; Sayer 2005).

In deze card stack laten we de meest recente tijdsbestedingscijfers zien, die gedurende heel 2016 zijn verzameld. Daarnaast kijken we terug naar de laatste twee edities uit 2006 en 2011. Vóór 2006 werd met een iets andere methodiek gewerkt (Kamphuis et al. 2009). Daarom is ervoor gekozen om in deze card stack niet verder terug te gaan dan 2006. In het [tijdsbestedingsrapport \(https://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2018/Alle_ballen_in_de_lucht\)](https://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2018/Alle_ballen_in_de_lucht) wordt verder teruggekeken.

Verschillen door de tijd en tussen groepen: toeval of niet?

Deze card stack staat vol vergelijkingen: tussen jaren, mannen en vrouwen, hoog- en laagopgeleiden en mensen in verschillende levensfasen. Bij het interpreteren van deze verschillen is het belangrijk om naar de zogenoemde statistische significantie te kijken. Als de gemiddelde tijdsbesteding van groep A hoger ligt dan die van groep B, hoeft dit namelijk niet per se te betekenen dat dit verschil ook betekenis heeft. Verschillen kunnen we ook aan het toeval toeschrijven. Bijvoorbeeld doordat de gemiddelden dicht bij elkaar liggen of er veel onzekerheid is bij de schatting. Om deze reden hebben we de inhoudelijk meest interessante vergelijkingen met statistische methoden getoetst. Waar we uitspraken doen over verschillen, zijn deze significant gebleken, tenzij anders is aangegeven.

De indeling van activiteiten

De indeling van losse activiteiten onder noemers als persoonlijke verzorging en huishouden zijn tot op zekere hoogte willekeurig. Een avondmaaltijd thuis valt nu bijvoorbeeld onder persoonlijke verzorging, terwijl we dit in het gezelschap van anderen ook als vrije tijd of zelfs als ouder-kindtijd kunnen beschouwen (Mandemakers en Roeters 2014). De indeling van de activiteiten is zoveel mogelijk gebaseerd op de wetenschappelijke literatuur. Omdat er in deze literatuur ook sprake is van voortschrijdend inzicht (zie bijvoorbeeld Bianchi et al. 2012) is besloten om met de indeling in deze cardstack op sommige punten af te wijken van de indeling in oudere rapportages van het SCP. Zo viel het doen van klusjes in en om het huis, de verzorging van huisdieren en de informele hulp aan andere huishoudens in de Sociale Staat van Nederland uit 2017 nog onder vrije tijd, maar valt deze in deze publicatie onder de zorg voor het huishouden en anderen. Om dezelfde reden wijken de cijfers uit deze editie iets af van de eerste editie van de card stack (die in december 2017 is gepubliceerd).

Tijdsdagboeken

Het tijdsbestedingsonderzoek combineert een zogenoemd tijdsdagboek met een vragenlijst. Iedere respondent heeft een dagboek gekregen waarin hij of zij de tijdsbesteding heeft genoteerd. Respondenten hebben in eigen woorden opgeschreven wat zij in ieder tijdsinterval van de dagboekweek deden. Hierbij is aan hen gevraagd de belangrijkste activiteit (de hoofdactiviteit) en wat zij eventueel nog meer deden (de nevenactiviteit) te noteren. Voor iedere activiteit is gevraagd waar zij waren, of zij alleen waren of in gezelschap van iemand die zij kenden. Codeurs van het CBS hebben de dagboeken doorgenomen en bij iedere activiteit de juiste code uit een codelijst gezocht. Bekijk de [codelijsten](https://digitaal.scp.nl/eenweekinkaarteditie2/assets/data/Bijlage_TBO-rapport_Gebruikte_codes.ods) (https://digitaal.scp.nl/eenweekinkaarteditie2/assets/data/Bijlage_TBO-rapport_Gebruikte_codes.ods).

In aanvulling hierop hebben de respondenten ook vragen uit 2 vragenlijsten beantwoord. De eerste vragenlijst is aan het begin van de dagboekweek ingevuld, de tweede aan het einde. Met de vragenlijsten hebben we informatie verkregen over onder ander de sociaal-demografische achtergrond-kenmerken, de ervaren kwaliteit van leven, opinies en baankenmerken van respondenten.

Steekproef en veldwerk

Het CBS heeft een steekproef getrokken uit alle personen die als ingezetene geregistreerd zijn in de Basisregistratie Personen (BRP) en 10 jaar of ouder zijn (de cijfers van de 10- en 11-jarigen zijn in deze card stack niet meegenomen). Mensen die in inrichtingen, instellingen of tehuizen wonen zijn niet benaderd. Omdat de data gedurende heel 2016 verzameld zijn, is er iedere maand een steekproef getrokken. Daarbij zijn twee stappen gezet. In de eerste stap is binnen iedere regio in Nederland een aantal deelgemeenten geselecteerd. De kans dat een deelgemeente werd geselecteerd was evenredig aan de inwonersaantallen. Deze stap garandeerde regionale spreiding. In de tweede stap is binnen de deelgemeenten een aselechte steekproef getrokken.

De CBS-interviewers bezochten het woonhuis van de mogelijke respondenten. Als deze persoon wilde meewerken, werd ter plekke de startvragenlijst afgenomen. Ook werd de respondent gevraagd of hij of zij het dagboekje wilde bijhouden. Aan het einde van de dagboekweek ging de interviewer wederom langs. Bij dit bezoek werd het dagboek gecontroleerd en de slotvragenlijst afgenomen. In de aanschrijfbrief kregen mensen een cadeaubon van 5 euro. Bij de werving voor het invullen van het dagboek kregen zij daarnaast nog een cadeaubon van 10 euro.

De startvragenlijst is door 2.757 mensen ingevuld. Dit komt overeen met een responspercentage van 52,9%. In de vervolgstappen zijn nog wel mensen afgevallen. Van 2.260 respondenten zijn de dagboeken goedgekeurd. Dit betekent dat zij ten minste 1 werkdag en 1 weekenddag correct hebben ingevuld. Voor deze card stack hebben we alleen de respondenten geselecteerd die een complete week hebben ingevuld. Hierdoor zijn de uiteindelijke analyses over 2016 gebaseerd op 1.841 respondenten. In de uiteindelijke steekproef zijn jongeren, ouderen en huishoudens met hogere inkomens en samenwonende partners oververtegenwoordigd. Om voor eventuele vertekeningen te corrigeren, is een weging toegepast in de analyses.

Literatuur

Breedveld, K., A. van der Broek, J. de Haan, L. Harms, F. Huysmans en E. van Ingen (2006). *De tijd als spiegel. Hoe Nederlanders hun tijd besteden*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Cloïn, M. (red.) (2013). *Met het oog op de tijd. Een blik op de tijdsbesteding van Nederlanders*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Gershuny, J. (2003). *Changing times: Work and leisure in postindustrial society*. Oxford: Oxford University Press on Demand.

Kamphuis, C., R. van den Dool, A. van den Broek, I. Stoop, P. Adelaar en J. de Haan (2009).

Mandemakers, J.J. en A. Roeters (2014). Fast or slow food? Explaining trends in food-related time in the Netherlands, 1975–2005. In: *Acta Sociologica*, jg. 58, nr. 2, p. 121-137 (10.1177/0001699314560615).

Putters, K. (2015). Zinnvolle participatie. In: *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, jg. 31, nr. 4, p. 491-494.

Roeters, A. (2018). *Alle ballen in de lucht. Tijdsbesteding in Nederland en de samenhang met kwaliteit van leven*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Sayer, L.C. (2005). Gender, time and inequality: Trends in women's and men's paid work, unpaid work and free time. In: *Social Forces*, jg. 84, nr. 1, p. 285-303.

Deze kaart citeren

Roeters, A. (2019). Over het tijdsbestedingsonderzoek. In: *Een week in kaart: Editie 2*. Geraadpleegd op [datum] via <https://digitaal.scp.nl/eenweekinkaarteditie2/over-het-tijdsbestedingsonderzoek>.

Publicatiedatum

02 mei 2019